

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filosofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

Jindřich Honka

Vliv zahraniční politiky Běloruské
republiky na zachování režimu Alexandra
Lukašenka od období 1994-2009:

Případová studie bělorusko–ruské vztahy

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí bakalářské diplomové práce:

Mgr. Markéta Žídková, Ph. D., M.A.

Olomouc 2010

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou diplomovou vypracoval samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 15. července 2010

Jindřich Honka

Rád bych na tomto místě poděkoval Mgr. Markétě Žídkové, Ph. D., M.A. za ochotu, pomoc a konstruktivní kritiku při psaní bakalářské práce. Zároveň bych chtěl poděkovat svým rodičům za ustavičnou podporu a pomoc při studiu.

OBSAH

ÚVOD.....	6
1. Typologie Lukašenkova režimu	16
1.1. Teoretické pohledy politologických odborníků	16
1.2. Teorie Autoritářského režimu	17
1.2.1. Limitovaný pluralismus	18
1.2. Sultanistický režim.....	19
2. Jednotlivé determinanty režimu Alexandra Lukašenka.....	23
2.1. Konkrétní autoritářské prvky Lukašenkova režimu.....	23
2.1.1. Změna Ústavy.....	23
2.1.1. Typologizace běloruských politických stran.....	24
2.1.2. Role médií v Lukašenkově režimu.....	25
2.2. Osobnost Alexandra Lukašenka v běloruském režimu.....	26
3. Lukašenkův nástup k moci	28
3.1. Politická situace v Bělorusku po rozpadu Sovětského svazu	28
3.1.1. Pozice komunistické strany v Bělorusku.....	28
3.1.2. Běloruské prezidentské volby v roce 1994.....	30
3.2. Lukašenkovy prezidentské reformy	32
3.2.1. Politický návrat k spolupráci s Ruskou federací	32
3.2.2. Lukašenkovo legislativní upevnění politické moci: Ústava 1996... 35	
4. Spolupráce Alexandra Lukašenka s Borisem Jelcinem	37
4. 1. Lukašenkův odklon od Západu	38
4. 2. Faktory ovlivňující bělorusko-ruskou spolupráci v Jelcinově funkčním období	39
4.2.1. Lukašenkův ekonomický záměr	39
4.2.2. Jelcinův geopolitický a strategický záměr.....	41
4. 3. Vývoj politické integrace Běloruska a Ruské federace	42

4.3.1. Společenství Ruské federace a Běloruska	43
4.3.2. Transformace politické Unie k Svazovému státu	44
4.3.3. Problémy politické integrace	47
5. Spolupráce Alexandra Lukašenka s Vladimírem Putinem	49
5.1. Lukašenkovy politické ambice: 2002-2004	50
5.1.1. Putinovo přerušování politické spolupráce	50
5.1.2. Nová nabídka politické spolupráce pro Lukašenkův režim	52
5.2. Faktory ovlivňující režim Alexandra Lukašenka v Putinově období	56
5.2.1. Energetické zdroje	56
5.2.1.1. Lukašenkova čtyřdenní plynová „válka“	57
5.2.1.2. Ropná krize Lukašenkova režimu: 2006	59
5.2.1.3. Vliv „Mléčné války“ na Lukašenkův režim: 2008	61
5.2.1.4. Pravděpodobné ekonomické tendence Lukašenkova současného režimu po roce 2009	63
5.2.2. Mezinárodní diplomatická podpora Lukašenkova režimu	64
5.2.2.1. Prezidentské a parlamentní volby v Bělorusku	64
5.2.2.2. Mezinárodní izolace Lukašenkova režimu	68
5.2.2.3. Pravděpodobný vývoj Lukašenkovy mezinárodní politické spolupráce po roce 2009	69
ZÁVĚR.....	71
ABSTRAKT	77
PRAMENY	79
LITERATURA	83

Úvod

Důležitý mezník pro budoucí vývoj politické situace v Bělorusku se odehrál na přelomu 80. a 90. let minulého století. Rozpad Sovětského svazu znamenal změnu nejen v rámci nového geopolitického uspořádání světa, ale taktéž proměnu vnitřní politiky u většiny bývalých postsovětských republik. Výjimkou v tomto případě bylo Bělorusko. Země, která zažila během vlády Sovětského svazu výrazný ekonomický rozvoj z chudého agrárního Běloruska na industriální vyspělou sovětskou republiku, neměla důvod pro radikální politickou transformaci. Pozice komunistické strany zůstala proto i na počátku 90. let velice silná. Díky dlouholetým politickým, ekonomickým a kulturním vazbám mezi oběma zeměmi bylo patrné, že vzájemná spolupráce bude i nadále pokračovat.

Snaha běloruské strany o pokračování vzájemné spolupráce s Ruskou federací byla zahájena ihned po rozpadu Sovětského svazu v roce 1991. Nový běloruský režim měl však na počátku stagnující tendenci a přežíval bez výraznější legitimacy, spíše silou setrvačnosti. Proto očividnější iniciativu o navázání bližší integrace s Ruskou federací můžeme vidět až od roku 1994, kdy se tato myšlenka stala součástí politické předvolební kampaně Alexandra Lukašenka. Tento doposud neznámý běloruský politik si vybudoval svou pozici především na populistických sociálních slibech a prohloubení integrace s Ruskem. S více než 80 % podporou všech volebních hlasů se stal Alexandr Lukašenko v roce 1994 běloruským prezidentem. Jím posléze nastolený autoritářský režim ovlivňoval a stále ovlivňuje vzájemnou spolupráci s Ruskou federací.

Během 16 let Lukašenkovy vlády nebyla vzájemná kooperace obou zemí konstantní. Období spolupráce můžeme vymezit na dvě časové etapy, které se od sebe vzájemně liší tím, kdo byl v dané době v Rusku u politické moci: jedná se o období vlády Borise Jelcina (1994–1999) a období vlády Vladimíra Putina a Dmitrije Medveděva (2000–2009).

Během prvního období spolupráce Alexandra Lukašenka s Borisem Jelcinem zažívala vzájemná integrace obou zemí intenzivní kooperaci.

Současný běloruský prezident se především zaměřil na politickou a ekonomickou spolupráci.

Díky své „proruské“ rétorice a zájmu o obnovení sovětského impéria si Alexandr Lukašenko získal během krátké doby významné postavení mezi ruskou politickou elitou. Tento svůj politický vliv chtěl i posléze navýšit pomocí několika bilaterálních politických dohod. V politické integraci viděl Alexandr Lukašenko svou příležitost, jak se dostat k politické moci v Ruské federaci.

Vzájemná spolupráce byla zahájena v roce 1996 podepsáním dohody o vytvoření Společenství Ruské federace a Běloruska. Společná dohoda předpokládala například založení několika společných politických institucí. O rok později došlo k transformaci stávající dohody na Unii Ruské federace a Běloruska, jejíž prioritou mělo být posílení kooperace na zahraničně–politické, vojenské a ekonomické úrovni. V roce 1999 vyvrcholila politická spolupráce podpisem smlouvy o vytvoření Svazového státu Ruské federace a Běloruska. I přes všechnu snahu obou prezidentů zůstala nakonec politická integrace pouze v papírové podobě a nevzešla v platnost.

Oba prezidenti shledávali v této politické součinnosti ale i jiné výhody. Pro Alexandra Lukašenků byl primární ekonomický návrat k Ruské federaci. V roce 1995 byla mezi oběma zeměmi vytvořena Celní unie, která zajišťovala běloruským výrobkům bezcelní vstup na ruský trh. Díky své politické spolupráci vyjednal Alexandr Lukašenko pro svůj režim velice levný dovoz ruských nerostných surovin, které byly pro běloruský průmysl důležité, a které de facto zaručovaly existenci stávajícího režimu.

Také Boris Jelcin viděl v této spolupráci výhody pro svou zemi. Bělorusko se mělo stát jedním z dalších energetických koridorů ruských komodit do Evropy. Zároveň i strategická poloha země byla pro Rusko lukrativní. Na území Běloruska se nacházely důležité vojenské základny, o které jevil tehdejší ruský prezident patřičný zájem. Pro Borise Jelcina znamenala však tato spolupráce s bývalou sovětskou republikou i možnost zlepšení svého obrazu u ruské společnosti, která jej stále považovala za jednoho z hlavních aktérů rozpadu Sovětského svazu.

Vytvoření Celní unie s Ruskou federací a odepsání běloruského dluhu za dovoz energie v roce 1996 byly jedny z hlavních příčin rychlého nárůstu

běloruského hrubého domácího produktu (HDP) v druhé polovině 90. let minulého století. Za tuto svou jednostrannou zahraniční politiku si Lukašenkův režim vysloužil kritiku z řad západoevropských zemí a nadnárodních organizací. Následné politické, ale i ekonomické izolace země však spíše posunovaly Alexandra Lukašenka směrem k bližší spolupráci s Ruskou federací. Běloruský vůdce si byl vědom toho, že skrze vzájemnou integraci s Ruskem získá pro svůj režim mezinárodní legitimitu.

Změna ve vzájemné bělorusko-ruské spolupráci přišla s nástupem nového ruského prezidenta, Vladimíra Putina. Rok 2000 lze proto označit za počátek druhého období Lukašenkovy spolupráce s Ruskou federací.

Reciproční vztahy obou prezidentů již nebyly na takové úrovni, jaké přetrvávaly během období Borise Jelcina. Nový ruský prezident neměl potřebu vytvořit politickou integraci s Běloruskem jako jeho předchůdce. Putin v této spolupráci viděl především nevýhodu pro ruskou politickou suverenitu. Nástupem nového prezidenta byly najednou Lukašenkovy politické ambice ve společném Svazovém státu sníženy na minimum. Podle Vladimíra Putina se měla podoba vzájemné spolupráce odvíjet především v ekonomickém sektoru. Tento svůj argument Putin potvrdil i roce 2002, když navrhl Alexandru Lukašenkovi vytvoření společné Unie na základě ruské ústavy a následného zvolení prezidenta Unie všelidovým referendem. Takovéto podmínky ale byly pro současného běloruského prezidenta nepřijatelné, neboť by mohl přijít o svůj politický vliv v Bělorusku.

Lze proto tvrdit, že pokud by současný běloruský prezident dostal stejnou reálnou nabídku na vytvoření společné politické Unie od Borise Jelcina v letech 1996-1999, pravděpodobně by ji přijal. Ve vzájemné spolupráci s Vladimírem Putinem ale už Alexandr Lukašenko tyto podmínky odmítl. Běloruský prezident velmi dobře věděl, že kvůli Putinovu nárůstu popularity v Ruské federaci by už pro něj v této politické Unii nezbylo místo. Bělorusko-ruská politická integrace se proto de facto po roce 2002 zastavila.

Přestože jsou obě země pro sebe důležité¹, je evidentní, že rozhodující moc bude mít ve vzájemném vztahu Ruská federace. Nové okolnosti

¹ Pro Ruskou federaci je Běloruská republika jednou z tranzitních zemí ruské energie do Evropy. Zároveň se také jedná o zemi, která hraničí s členskými zeměmi NATO a Evropské unie; Pro Bělorusko představuje Ruská federace hlavní zdroj nerostných surovin, které jsou pro

v bělorusko-ruské spolupráci po roce 2000 v podobě několika energetických konfliktů, či blokáde importu běloruských výrobků na ruský trh, vedly k rostoucímu napětí mezi Alexandrem Lukašenkem a Vladimírem Putinem. Novou příležitostí k obnově myšlenky společné politické Unie byla volba ruského prezidenta v roce 2008. Ruský prezident Dmitrij Medveděv však již od počátku svého volebního období potvrdil následování politiky svého předchůdce, což by mohlo hrát v budoucnu signifikantní roli. Je to totiž Moskva, která by prostřednictvím ekonomického, politického nebo i mediálního nátlaku na Běloruskou republiku mohla výrazně ovlivnit existenci, či zánik současného Lukašenkova režimu.

Tématem této bakalářské diplomové práce je proto *Vliv zahraniční politiky Běloruské republiky na zachování režimu Alexandra Lukašenka*. Autor této práce se zabývá jednotlivými konkrétními faktory, problémy a událostmi bělorusko-ruské spolupráce, které ovlivňovaly a ovlivňují existenci současného režimu Alexandra Lukašenka.

Práce je časově vymezena od počátku zvolení Alexandra Lukašenka běloruským prezidentem v roce 1994 do konce roku 2009. Autor se zabývá dvěma časovými etapami, které se od sebe vzájemně liší tím, kdo byl v dané době v Rusku u politické moci: jedná se o období vlády Borise Jelcina (1994–1999) a období vlády Vladimíra Putina a Dmitrije Medveděva (2000-2009). V průběhu obou výše zmíněných údobí bělorusko-ruských vztahů se Alexandr Lukašenko pokaždé snažil najít příležitost, jak maximalizovat svou politickou nezávislost a zároveň i využít levných ruských surovin pro posílení svého autoritářského režimu. Strategie běloruského prezidenta byla zároveň založena na vědomí skutečnosti, že bez politické a ekonomické podpory Ruské federace by Lukašenkova netransformovaná ekonomika nemohla existovat. Touto jednostrannou zahraniční politikou si Alexandr Lukašenko přerušil jakékoliv možnosti spolupráce s ostatními západními státy, či nadnárodními organizacemi. Díky však své orientaci na Ruskou federaci si běloruský prezident získal relativní stabilitu pro svůj zavedený autoritářský režim. Je třeba zde podotknout slovo relativní, neboť tyto bělorusko-ruské vztahy mají

existenci Lukašenkova režimu nezbytné. Ruská federace je také mezinárodním garantem pro současný režim Alexandra Lukašenka.

od roku 2000 zhoršující se tendenci.² Je proto otázkou, jak se bude tato spolupráce v budoucnu vyvíjet.

Cílem práce je proto analyzovat jednotlivé faktory bělorusko-ruské spolupráce, které ovlivňují existenci/ soudobého režimu Alexandra Lukašenka.

Při důkladném zkoumání a analyzování současných zdrojů si autor práce položil dvě výzkumné otázky: (1) *Proč běloruští občané souhlasili ve všelidovém referendu v roce 1996 se silnější orientací na Ruskou federaci?* (2) *Proč Alexandr Lukašenko nepřistoupil na nabídku od Vladimíra Putina na sjednocení obou států a vytvoření společné Unie?* Zároveň byla autorem stanovena i hypotéza: *Současný režim Alexandra Lukašenka (tak jak byl nastaven) je od roku 2000 stále více ekonomicky a politicky závislejší na Ruské federaci, která přestože nechce o své spojení s Běloruskou republikou přijít, je jediným politickým aktérem mezinárodních vztahů, který může Lukašenkův režim dovézt k zániku.* Platnost stanovené hypotézy a odpovědi na výzkumné otázky se autor pokusí nalézt a ověřit v této práci.

Práce je mimo úvod a závěr členěna do pěti hlavních kapitol, které jsou následně rozčleněny do 29 podkapitol.

V první kapitole se autor zabývá teoretickou částí typologie Lukašenkova režimu. První podkapitola se věnuje především jednotlivým teoretickým pohledům současných politologů na soudobý režim Alexandra Lukašenka. Následující podkapitola se věnuje konfrontaci názorů jednotlivých politických vědců, kteří se zabývají tematikou autoritářských režimů. Autor práce zde i zmiňuje pojem limitovaný pluralismus, který je považován za jeden z rysů autoritářských režimů. Poslední podkapitola pojednává o sultanistických režimech a autory, jež se zabývají tímto politickým typem vládnutí.

Druhá kapitola pojednává o jednotlivých determinantech režimu Alexandra Lukašenka. Autor práce zde prezentuje konkrétní autoritářské prvky na příkladu soudobého Lukašenkova režimu. Obsahem následujících tří podkapitol je změna ústavy, typologizace politických stran a problematika medií jako příznak pro autoritářský typ režimu. Poslední podkapitola se okrajově věnuje osobnostem Alexandra Lukašenka a jeho způsobu vůdcovství.

² S nástupem Vladimíra Putina do čela prezidentského úřadu Ruské federace.

Třetí kapitola rozebírá politickou situaci v Bělorusku, která předcházela nástupu Alexandra Lukašenka. Přestože je práce časově limitována od roku 1994-2009, je dle autora textu důležité zmínit i tuto politickou situaci pro lepší porozumění Lukašenkových budoucích politických rozhodnutí. V první podkapitole se autor zaobírá politickou situací v Bělorusku po rozpadu Sovětského svazu. Autor se zde zaměřuje na jednotlivé historické okolnosti, které zapříčinily skutečnou politickou moc běloruských komunistů až do roku 1994. Dále tato podkapitola pojednává o ekonomické situaci v Bělorusku na počátku 90. let, která se posléze stala v roce 1994 nosným tématem v prezidentské kampani Alexandra Lukašenka. V poslední podkapitole se autor zabývá jednotlivými Lukašenkovými reformami, kterými si současný běloruský vůdce upevnil svou politickou moc.

Ve čtvrté kapitole se autor práce věnuje spolupráci Alexandra Lukašenka s tehdejším ruským prezidentem Borisem Jelcinem. Kapitola se zabývá především politickou, ekonomickou a geopolitickou kooperací mezi oběma prezidenty. Zároveň i kapitola poukazuje na idylickou spolupráci obou představitelů. V první podkapitole se autor okrajově věnuje mezinárodní situaci po Lukašenkově nástupu do prezidentského úřadu. Zároveň se i podkapitola věnuje jeho následnému politickému odklonu od politiky západoevropských zemí směrem k Ruské federaci. Druhá podkapitola se zaměřuje na proces vytvoření bližší politické integrace mezi oběma zeměmi.

V páté kapitole se autor zabývá vzájemnou součinností běloruského prezidenta Alexandra Lukašenka s tehdejším ruským prezidentem, Vladimírem Putinem. Kapitola poukazuje na zhoršení vzájemným vztahů mezi oběma politickými představiteli, což mělo posléze i vliv na vzájemnou bělorusko-ruskou spolupráci. První podkapitola pojednává o nové podobě bělorusko-ruské kooperace, která byla představena Vladimírem Putinem, a která přerušila politickou integraci obou zemí. V druhé podkapitole se autor zabývá jednotlivými důležitými faktory, jež hrají důležitou roli pro udržení režimu Alexandra Lukašenka v Bělorusku. V závěru kapitoly autor zmiňuje i možný budoucí vývoj bělorusko-ruské spolupráce a existence Lukašenkova režimu.

Tématem soudobého režimu Alexandra Lukašenka a jeho zahraniční politiky se v současnosti zabývá široké spektrum politických analýz a odborných publikací. U česky psané vědecké literatury existuje stále určitý

deficit pro toto téma. Političtí vědci v České republice se ve většině případů zabývají tímto tématem ve formě vědeckých článků, či odborných komentářů, avšak jednotná a ucelená monografie v české politologické společnosti stále chybí. Pro toto téma však existuje značný počet cizojazyčných publikací. Autor práce se především zaměřuje na anglicky a rusky psanou odbornou literaturu. Jedinou nevýhodou pro toto téma je dle autora časová prodleva v rámci zpracování nejnovějších konkrétních informací a inovací.

Základní odbornou publikací pro teoretickou část práce se stalo dílo *Totalitarian and authoritarian regimes*³ od známého španělského politologa Juana Josého Linze, který se ve své knize podrobně zabývá jednotlivými rozdíly mezi nedemokratickými, totalitními a autoritářskými typy režimů. Přínosným vědeckým článkem byl i *Sultanism in Eastern Europe: The Socio-Political Roots of Authoritarian Populism in Belarus*⁴ od autorů Stevena M. Ekeho a Tarase Kuzia, který se zabývá sultanistickým typem režimu. Autoři se domnívají, že tento typ politického režimu je aplikovatelný na současný Lukašenkův režim.

Jedna ze stěžejních publikací pro tuto práci je dílo od Eleny Korolostelevy, Johna Lowenhardta a Johna Whita, *Postcommunist Belarus*.⁵ Autoři ve své publikaci poskytují zřetelný pohled na situaci v Běloruské republice po rozpadu Sovětského svazu. Další důležité vědecké dílo je kniha Thomase Ambrosia, *Authoritarian backlash: Russian resistance to democratization in the former Soviet Union*.⁶ Ambrosio se zabývá vývojem zahraniční politiky několika postkomunistických zemí vůči Ruské federaci. Kniha analyzuje jednotlivé ruské pokusy o udržení autoritářského režimu v Bělorusku. Ambrosio se věnuje vzájemným politickým, ekonomickým a vojenským vztahům mezi oběma zeměmi. Podle autora byla publikace velice přínosná z hlediska lepšího porozumění současné ruské zahraniční a domácí politiky.

³ LINZ, Juan José: *Totalitarian and authoritarian regimes*. Colorado, Lynne Rienner Publishers, 2000, 343 s.

⁴ EKE, M. Steven – KUZIO, Taras: *Sultanism in eastern Europe: The Socio-Political Roots of Authoritarian Populism in Belarus*. EUROPE-ASIA STUDIES, 52, 2000, č. 3, 523-547.

⁵ KOROSTELEVA, Elena – LOWENHARDT, John – WHITE, Stephen (ed.): *Postcommunist Belarus*. Oxford, Rowman & Littlefield 2005, 192 s.

⁶ AMBROSIO, Thomas: *Authoritarian backlash: Russian resistance to democratization in the former Soviet Union*. Padstow, Ashgate Publishing 2009 240 s.

Neméně důležitým zdrojem pro tuto práci byla monografie *Russian–Belarussian integration: playing games behind the Kremlin walls*⁷ od kazachstánského politologa Alexe Daniloviche. Kniha analyzuje vzájemnou bělorusko-ruskou spolupráci, především na politické úrovni. Danilovich ve svém díle vysvětluje důvody, proč selhaly jednotlivé pokusy obou zemí na opětovné sjednocení.

Pro ekonomické podklady Bělorusko-ruské spolupráce byla velice přínosná kniha Rawiho Abdelala, *National Purposes in the World Economy; Post-Soviet States in Comparative Perspective*.⁸ Americký univerzitní profesor se ve své publikaci věnuje ekonomickému vývoji několika postsovětských republik. Kniha byla pro tuto práci přínosná především z hlediska bělorusko-ruských ekonomických vztahů, které přetrvávaly i po rozpadu Sovětského svazu a které měly posléze i vliv na formování běloruské politiky na počátku 90. let minulého století. Pro potřebu novějších informací vzájemné bělorusko-ruské ekonomické kooperace byl autorem použit sborník *Back from the cold? The EU and Belarus in 2009*⁹, jež byl editován Sabinou Fischer. Publikace se zabývá především vývojem současné běloruské politiky, ekonomickou spoluprací s Ruskou federací a posléze i s možnými výhledy do budoucna pro soudobý politický režim Alexandra Lukašenka. Autor práce nejvíce čerpal z příspěvku politoložky Margarity Balmacedy, *At a crossroads: the Belarusian – Russian energy – political models in crisis*,¹⁰ která se věnuje energetické problematice mezi oběma státy. Dalším příspěvkem z publikace, který byl pro tuto práci podstatný, je vědecký článek od Grzegorze Gromadzického, *Belarusian foreign policy – change or continuity?*¹¹ Gromadzický ve svém příspěvku analyzuje jednotlivá možná východiska pro zahraniční politiku současného Běloruska.

⁷ DANILOVICH, Alex: *Russian–Belarussian integration: playing games behind the Kremlin walls*. Padstow, Ashgate Publishing 2006, 234 s.

⁸ ABDELAL, Rawi: *National Purpose in the World Economy; Post – Soviet States in Comparative Perspective*. New York, Cornell University Press 2001, 221 s.

⁹ FISCHER, Sabina (ed.): *Back from the cold? The EU and Belarus in 2009*. Paris, Institute for Security Studies 2009. 107 s.

¹⁰ BALMACEDA, Margarita: *At a crossroads: the Belarusian – Russian energy – political models in crisis*. In: FISCHER, Sabine (ed.): *Back from the cold? The EU and Belarus in 2009*. Paris, Institute for Security Studies 2009, s. 79-93.

¹¹ GROMADZICKI, Grzegorz: *Belarusian foreign policy – change or continuity?* In: FISCHER, Sabine: *Back from the cold? The EU and Belarus in 2009*. Paris, Institute for Security Studies 2009, s. 93-105.

Z českých vědeckých prací byla pro autora velice přínosná publikace od Jana Holzera a Stanislava Balíka, *Postkomunistické nedemokratické režimy: studie k proměnám politické teorie v posttranzitivním čase*¹². Autoři se ve své práci věnují typologii nedemokratických politických režimů, které byly zformovány po rozpadu Sovětského svazu. Významným vědeckým zdrojem pro tuto bakalářskou diplomovou práci je i případová studie politologů Petra Hlaváčka a Jana Holzera, *Lukašenkovo Bělorusko*.¹³ Autoři se zabývají empiricko-analytickým rozbohem současného běloruského režimu Alexandra Lukašenka.

Přínosným zdrojem informací pro tuto práci byl i také vědecký článek *Bělorusko-ruské spojenectví po roce 1991 a jeho další perspektivy*¹⁴ od Jakuba Dürra a Markéty Žídkové. Autoři se ve své práci věnují integračním vztahům Běloruska a Ruské federace, jejich milníkům a posléze i možnému budoucímu vývoji bělorusko-ruské kooperace.

Pro historický podtext vzájemné bělorusko-ruské spolupráce byla autorem práce zvolena publikace renomovaných běloruských historiků Hienadže Sahanoviče a Zachara Šybieky, *Dějiny Běloruska*.¹⁵

Ze zpravodajských internetových serverů byly použity především servery *ihned.cz*, *ct24.cz*, *bbc.co.uk*, *nytimes.com* a *times.spb.ru*. Zároveň autor využil informační zdroje z oficiálních webových stránek běloruského ministerstva zahraničních věcí (<http://mfa.gov.by>), internetových stránek Rady Evropské unie (<http://eeas.europa.eu>), Amerického ministerstva zahraničí (<http://www.state.gov>) a Světové banky (<http://www.worldbank.org/>). Práce čerpá i z internetové blogu českého politologa Jiřího Justa (<http://just.blog.respekt.cz/>), který se zabývá tematikou vývoje postsovětských republik.

Pro potřeby této práce byl autorem zvolen empiricko-analytický přístup s metodou případové studie. Důvodem zvolení této metody je především její časté využití u podobně psaných vědeckých prací. Stejně metody využívá

¹² HOLZER, Jan – BALÍK, Stanislav: *Postkomunistické nedemokratické režimy: studie k proměnám politické teorie v posttranzitivním čase*. Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2007, 223 s.

¹³ HLAVÁČEK, Petr – HOLZER, Jan: *Lukašenkovo Bělorusko*. Brno, Středoevropské politické studie, 7, 2005, č. 4, s. 409-427.

¹⁴ DÜRR, Jakub, ŽÍDKOVÁ, Markéta: *Bělorusko-ruské spojenectví po roce 1991 a jeho další perspektivy*. In: SOULEIMANOV, Emil a kolektiv: *Rusko a postsovětský prostor*. Praha, Eurolex Bohemia 2007, 172-194.

¹⁵ SAHANOVIČ, Hienadž - ŠYBIEKA, Zachar: *Dějiny Běloruska*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2006, 302 s.

například Thomas Ambrosio, významný světový politolog a odborník v oblasti problematiky národních států a etnických konfliktů. Z českých předních politologů, zabývajících se současným režimem Alexandra Lukašenka, využívají tuto metodu Petr Hlaváček a Jan Holzer.

Funkčnost všech internetových odkazů byla ověřena k 14. červenci 2010.

1. Typologie Lukašenkova režimu

Autor práce se v této kapitole zaměřuje na teoretickou část typologizace současného režimu Alexandra Lukašenka. První část této kapitoly se zabývá jednotlivými teoretickými pohledy politologických odborníků na současný běloruský režim. Díky originalitě současného Lukašenkova režimu lze rozdělit politologickou epistemickou komunitu do několika skupin. Dále se kapitola soustředí na terminologické vymezení pojmů slova autorita a autoritářství, která jsou mnohdy zaměňována. Rozdílnost těchto termínů je důležitá pro následné pochopení definice autoritářského režimu. Podrobněji se však autor textu tomuto rozlišení nebude věnovat. Následující část kapitoly konfrontuje názory politologických odborníků, kteří se zabývají tematikou autoritářských režimů. Je zde zmíněn i pojem limitovaný pluralismus, jenž je jedním z hlavních rysů tohoto typu režimu. V poslední části se autor práce zabývá sultanistickými režimy a autory pišícími o tomto politickém typu vládnutí.

1.1. Teoretické pohledy politologických odborníků

„Poslední v Evropě“, jak je mnohdy u politologických odborníků tento režim v Bělorusku nazýván, je pozoruhodný především svou akademickou unikátností. Politologové Petr Hlaváček a Jan Holzer dokonce nazývají současný Lukašenkův režim za modelový.¹⁶ Skutečnost, že tento režim nepředstavuje pouhou časovou epizodu, periodu, nebo krátkodobý jev, nýbrž že se stále vyvíjí a je neuzavřený, je adekvátním důvodem pro jeho zkoumání. Dalším důležitým argumentem pro motivaci zkoumání tohoto režimu je i fakt, že Lukašenkův režim rozděluje jednotlivé typologické začlenění politických vědců mezi sultanistické, hybridní, či autoritářské.

Například politologové Kathleen Michalisko, Petr Hlaváček a Jan Holzer definují současný běloruský režim za autoritářský.¹⁷ Jiný úhel pohledu na současný Lukašenkův režim však mají autoři Steven Enke a Taras Kusio,

¹⁶ HLAVÁČEK, Petr – HOLZER, Jan: *Lukašenkovo Bělorusko*. Středoevropské politické studie, 7, 2005, č. 4, s. 419.

¹⁷ Tamtéž, s. 424.

kteří režim dále definují jako sultanistický.¹⁸ Nina Antonovičová definuje současný běloruský režim jako hybridní.¹⁹ Opačný přístup určení typu režimu můžeme vidět u státní běloruské politoložky Larisy Vonsovičové, která považuje Lukašenkův režim za demokratický.²⁰ Ačkoliv se tato kapitola zabývá především autoritářským typem režimu, lze konstatovat, že současný běloruský režim je pro badatele stále zajímavý ke zkoumání.²¹

Autor této práce si je také vědom důležitosti definovat na počátku terminologické uchopení pojmu *autorita*, jenž má naprosto jiný význam, nežli jeho příbuzné slovo *autoritářství*. Tyto dvě slova jsou mnohdy chybně považována za synonyma. Termínem *autorita* značíme moc, která je přijímána, respektována a také legitimizována. Vyrůstá především ze spontánního uznání ve společnosti. Jedná se o moc, která je založena na prestiži, na vážnosti a na úctě.²² Max Weber v této své definici klade důraz na vzájemný vztah autority ke svobodě jako celku a naopak. Jestliže svoboda neuznává autoritu, pak se nejedná o faktickou svobodu. Zároveň pokud autorita neuznává svobodu, nastává autoritářství ve společnosti. Proto tedy pojem *autoritativní*, který svobodu uznává, a pojem *autoritářský*, který danou svobodu neuznává.²³

1.2. Teorie Autoritářského režimu

Tématem autoritářských režimů se zabývají političtí vědci jako například Giovanni Sartori, který ve své monografii *Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu* definuje pojem autoritářství v souvislosti s politickými systémy jako „*politický režim, který ponechává minimální prostor svobodě.*“²⁴ Jedním z neznámějších politologických specialistů, zabývajících se tímto typem režimu, je Juan José Linz. Ve své knize

¹⁸ EKE, M. Steven – KUZIO, Taras: *Sultanism in Eastern Europe: The Socio-Political Roots of Authoritarian Populism in Belarus*. Europe-Asia Studies, 52, 2000, č. 3, s. 543.

¹⁹ USOV, Pavel: *The neo-authoritarian regime in the Republic of Belarus*. Lithuanian Foreign Policy, 21, 2008, s. 96.

²⁰ Tamtéž, s. 89.

²¹ Autor této bakalářské práce se rozhodl zkoumat teorii autoritářských režimů pro současný běloruský režim na základě největší zainteresovanosti u politických vědců pro přiřazení autoritářského režimu k současnému Bělorusku.

²² WEBER, Max: *Autorita, etika a společnost*. Praha, Mladá fronta 1997. s. 79.

²³ Tamtéž, s. 80.

²⁴ SARTORI, Giovanni: *Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. s. 117.

Totalitarian and authoritarian regimes z roku 2000, Linz zkoumá rozdíl mezi totalitním a autoritářským režimem. Linz argumentuje, že totalitní režimy odmítají jakýkoliv pluralismus ve společnosti, kdežto autoritářské režimy omezují pouze pluralismus politický; totalitní režimy dle Linze upevňují svůj nárok na vládu prostřednictvím konkrétní ideologie, zatímco autoritářské režimy odvozují svou legitimitu k vládnutí z uplatňovaného způsobu myšlení ve společnosti.²⁵

Pro určení typologie Lukašenkova režimu se tato práce zaměří především na formu autoritářského režimu, neboť se žádný z politických badatelů totalitním typem Lukašenkova režimu nezabývá.

Linz dále ve své knize uvádí definici autoritářského režimu, která je dle něj charakterizována jako „*politické uspořádání s limitovaným politickým pluralismem, bez vybroušené a vedoucí politické ideologie, avšak s typickou mentalitou obyvatel, nepraktikující intenzivní, nebo extenzivní politickou mobilizaci, v nichž vůdce nebo popřípadě úzká skupina vykonává moc ve špatně definovaných, ale přesto rozeznatelných hranicích.*“²⁶

1.2.1. Limitovaný pluralismus

Pokud bychom měli konkrétně vymezit jeden z hlavních rozdílných prvků mezi totalitním a autoritářským režimem, jednalo by se o existenci limitovaného pluralismu. Většina autoritářských režimů buduje oficiálně privilegovanou politickou stranu. Ta však není ve skutečnosti tím nejdůležitějším prvkem limitovaného pluralismu. „*Teoreticky sice tyto strany uchvacují monopolní moc ve stejném rozsahu jako v totalitních režimech, reálně je však situace odlišná.*“²⁷ Nejsou to politické strany, které by byly zdrojem veškeré moci, ale vůdce režimu, který může být kolektivní, nebo také individuální. „*Na rozdíl od totalitních režimů je politická strana v autoritářském režimu často slabým aktérem, spíše tělesem, které je založeno na pasivní fúzi rozličných prvků, než jednotným, disciplinovaným*

²⁵ LINZ, Juan José: *Totalitarian and authoritarian regimes*. Colorado, Lynne Rienner Publishers 2000, s. 177–179.

²⁶ LINZ, J. J.: *Totalitarian and authoritarian regimes*, s. 159.

²⁷ HOLZER, Jan – BALÍK, Stanislav: *Postkomunistické nedemokratické režimy: studie k proměnám politické teorie v posttranzitivním čase*. Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2007, s. 95.

akceschopným subjektem.“²⁸ Proto režim mnohdy toleruje, nebo také podporuje, existenci jednotlivých organizací, jejichž aktivity mohou mít i politický přesah.

Tyto aktivity jsou však povoleny pod jasně definovanou podmínkou, že veškeré tyto struktury nebudou zpochybňovat samotnou podstatu daného autoritářského režimu a budou vůči němu ve všech oblastech oddané.²⁹ Pluralismus je tedy podle Linze mnohem patrnější v oblastech nominálně nepolitických, jako například v sociální struktuře společnosti.³⁰ Ačkoliv je dle Linze limitovaný pluralismus jedním z hlavních rysů tohoto typu režimu, nevykazuje tento znak u veškerých typů autoritářských režimů konstantní hodnoty. Naopak, mnohdy se jedná o hodnoty výrazně proměnlivé. Jan Holzer a Stanislav Balík argumentují, že „*klasické Linzovo pojetí os pluralismus – limitovaný pluralismus, resp. pluralismus – monismus, je založeno na podmínce, že se autoritářské režimy nalézají výhradně v prostoru limitovaný pluralismus – monismus; jinými slovy, že limitovaný pluralismus je maximem, čeho jsou schopny autoritářské režimy dosáhnout, aniž by se proměnily v demokratické režimy*“.³¹ Zavedením demokratického politického pluralismu by mohlo dojít k ohrožení existence autoritářského režimu.

1.2. Sultanistický režim

Kromě typologie autoritářského režimu se Linz ve svém díle *Totalitarian and authoritarian regimes* zabývá i jinými, zvláštními typy nedemokratických režimů, například sultanistickými. Podle Linze sice v sultanistických režimech nevimizel ekonomický a společenský pluralismus, nicméně je mnohdy subjektem nepředvídatelných a despotických zásahů „sultána“ do společnosti. Panovníkova moc není omezena funkčně, ani prostorově, v zemi neexistuje vláda zákona, privátní a veřejná oblast spolu vzájemně splývají.³² Ve společné knize Houchanga Chehabiho a Juana Josého Linze - *Sultanistic regimes: A Theory of Sultanism Sultanistic Regimes*, je

²⁸ Tamtéž, s. 95.

²⁹ Tamtéž, s. 95.

³⁰ LINZ, J. J.: *Totalitarian and authoritarian regimes*, s. 159-171.

³¹ HOLZER, J. – BALÍK, S.: *Postkomunistické nedemokratické režimy: studie k proměnám politické teorie v posttranzitivním čase*, s. 96.

³² LINZ, J. J.: *Totalitarian and authoritarian regimes*, s. 151–155.

stanovena definice pro tento typ politického režimu, která tvrdí, že *“ideální typ sultanistického režimu se především opírá o osobní moc panovníka, která není motivována skutečností, že by panovník artikuloval určitou ideologii, nebo že by reprezentoval konkrétní poslání ve společnosti, či díky své charismatické osobnosti, nýbrž rozmanitým využíváním strachu u obyvatel a obdarováváním těch obyvatel, jež spolupracují s panovníkem.*“³³ Linz k této definici dále dodává, že sultanistický režim mnohdy manipuluje se symboly a extrémně glorifikuje panovníka.³⁴

Politici vědci Steven M. Enke a Taras Kuzio se domnívají, že tento typ politického režimu je aplikovatelný na současný Lukašenkův režim. Ve svém článku *Sultanism in Eastern Europe: The Socio-Political Roots of Authoritarian Populism in Belarus* autoři definují vlastnosti sultanistického režimu, přičemž většina se shoduje s režimem Alexandra Lukašenka³⁵

Oba autoři považují sultanistický režim za jeden z obecných projevů extrémního patrimonialismu, kde vývoj státu je vzájemně spojen s osudem vůdce.³⁶ Forma vládnutí je osobní vlastností sultána, který si i sám vybírá své nejbližší politické spolupracovníky. Většinou se jedná o rodinné příslušníky, důvěrné přátele, obchodní partnery a tajné, neveřejné, ekonomické spolupracovníky, kteří jsou věrni sultánovu režimu.³⁷

V sultanistickém režimu dochází ke splynutí veřejných a soukromých sfér života.³⁸ V zemi často vzniká korupce, neboť většina obchodních zájmů je v kompetenci důvěrných přátel sultána. Díky této spolupráci si sultán udržuje vysoký stupeň státní kontroly v zemi.³⁹ Takový typ režimu samozřejmě nejeví velký zájem o otevřenost vůči jednotlivým tržním reformám v zemi, či nárůstu privátního sektoru, neboť by to mohlo znamenat snížení státní kontroly nad celkovou ekonomikou státu.

Poměrně častým znakem pro tento typ nedemokratického režimu je absence vládnoucí ideologie. Věrnost sultánovi není založena na tradici, ani na

³³ CHEHABI, Houchang – LINZ, Juan José: *Sultanistic regimes: A Theory of Sultanism Sultanistic Regimes*. Baltimore, The Johns Hopkins University Press 1998, s. 17.

³⁴ LINZ, J. J.: *Totalitarian and authoritarian regimes*, s. 151–155.

³⁵ EKE, M. S. – KUZIO, T.: c. d., s. 530.

³⁶ Tamtéž, s. 530.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Tamtéž.

³⁹ Tamtéž,

ideologii nebo na charisma panovníka, ale na kombinaci směsi strachu a odměn pro režimní kolaboranty.⁴⁰

Sultánovo exekutivní jednání je mnohdy provázeno nekontrolovanou volností. Důvodem je především nízká míra institucionalismu a slabá legislativa v zemi.⁴¹ “Sultán“, jako vládce země, není zatížen právním systémem, nebo jakýmkoliv jiným závazkem k určité ideologii, nebo k systému hodnot, neboť je sám jejím zdrojem a hybatelem.

Politický pluralismus je v tomto typu režimu odsuzován. Bezpečnostní síly hrají důležitou roli pro zachování tohoto režimu. Nicméně na rozdíl od jiných režimů není společnost mobilizována a do značné míry nevyžaduje po svých občanech aktivní účast v určité politické straně.⁴²

Oba političtí vědci, Steven Enke a Taras Kusio, v závěru článku konstatují, že současný běloruský režim Alexandra Lukašenka lze díky výše zmíněným vlastnostem považovat za režim sultanistický. Zároveň se oba autoři ve svém článku přiklání i k názoru, že současný režim Alexandra Lukašenka lze typologicky zařadit jako režim autoritářský.⁴³

Ke stejnému závěru dochází i politologové Petr Hlaváček a Jan Holzer, když argumentují, že „*Lukašenkův režim zjevně není defektní, nepředstavuje „nedokončenou“ tranzici, není pouhou neliberální či delegativní demokracií, nýbrž představuje velmi „standardní“ autoritativní model se všemi z toho plynoucími projevy a důsledky.*“⁴⁴ Shodné tvrzení následně verifikuje i přední běloruský politolog Viktor Chernov, který napsal, že „*současný politický režim v Bělorusku je autoritářský, který prošel rychlým vývojem z oligarchického systému vládnutí k otevřené prezidentské diktatuře, s velmi nízkou možností pro jakékoliv reformy.*“⁴⁵ Přesto však jsou zde i jiní politologičtí vědci jako např. politoložka Larisa Vonsovičová, která považuje Lukašenkův režim za

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ Tamtéž, s. 531.

⁴² Tamtéž.

⁴³ Tamtéž, s. 543.

⁴⁴ HLAVÁČEK, P. – HOLZER, J.: *Lukašenkovo Bělorusko*. s. 424.

⁴⁵ ЧЕРНОВ, Виктор: *Форма правления в посткоммунистической Беларуси: эволюция и проблема выбора оптимальной конституционной модели*, 24. 9. 2004, http://library.by/portalus/modules/belarus/referat_readme.php?subaction=showfull&id=1096042735&archive=&start_from=&ucat=4&.

demokratický,⁴⁶ či Nina Antonovičová, která definuje současný běloruský režim za hybridní. Pro potřebu tohoto textu bude autor práce dále považovat současný Lukašenkův režim za autoritářský.⁴⁷

Proto díky své originalitě, jež rozděluje v názorovosti současnou politologickou epistemickou komunitu, je tento režim stále vhodný pro vědecké zkoumání

⁴⁶ Citováno podle: USOV, P.: c. d., s. 96.

⁴⁷ Tamtéž, 96.

2. Jednotlivé determinanty režimu Alexandra Lukašenka

V této kapitole autor práce aplikuje konkrétní autoritářské prvky do současného Lukašenkova režimu. Jedná se především o typologizaci politických stran; problematiku medií, na nichž lze demonstrovat podřízenost státnímu aparátu, jako příznak pro autoritářský typ režimu. Text se dále zabývá osobou vládce a jeho typem vůdcovství. V závěru kapitoly se autor práce i okrajově zmiňuje o mezinárodním kontextu země, který je stěžejním pilířem pro současný režim Alexandra Lukašenka.

2.1. Konkrétní autoritářské prvky Lukašenkova režimu

2.1.1. Změna Ústavy

Teoretickou část můžeme prezentovat na příkladu současného běloruského režimu. Alexander Lukašenko začal od počátku svého nástupu do funkce prezidenta v roce 1994 vytvářet institucionální a legislativní základy pro jím nastolený režim. Tyto jednotlivé transformace v politickém systému později vyvrcholily v listopadu roku 1996 přijetím nové ústavy.⁴⁸

Hlavní změnou v ústavě bylo převedení většiny mocenských rozhodnutí ve státě do prezidentské kompetence. Formální roli zákonodárné moci prezentovalo dvoukomorové Národní shromáždění, nicméně faktické moci ve státě se chopil prezident a jemu podřízený exekutivní aparát byrokratických a bezpečnostních složek.⁴⁹ Přestože tato ústava z roku 1996 formálně prohlašuje standardní demokratickou ochranu základních lidských práv a svobod občanů a existenci demokratického politického modelu, jenž by měl vycházet z pořádání pravidelných svobodných voleb a z rozdělení moci na výkonnou, zákonnou a

⁴⁸KOROSTELEVA, Elena – LOWENHARDT, John – WHITE, Stephen: *Postcommunist Belarus*. Oxford, Rowman & Littlefield 2005, s. 59.

⁴⁹JANDJUK, Vladislav: *Bělorusko*. In: KUBÁT, Michal a kol.: *Politické a ústavní systémy středovýchodní Evropy*. Praha, Eurolex Bohemia 2004, s. 36-59.

soudní, není tomu tak.⁵⁰ Podrobněji se však autor práce bude tomuto tématu věnovat v následující kapitole

Petr Hlaváček a Jan Holzer ze Středoevropských politických studií dodávají, že prezidentské a parlamentní volby v Bělorusku byly doposud pokaždé zmanipulovány ve prospěch Alexandra Lukašenka. Za zmínku stojí především ilegální manipulace s hlasováním jednotlivých občanů, s volebními lístky a následně i s volebními výsledky nebo znemožnění demokratické politické soutěže.⁵¹

2.1.1. Typologizace běloruských politických stran

Přestože se zemi od pádu komunistického režimu v 90. letech minulého století vyskytuje několik politických stran, o demokratické politické soutěži nelze mluvit. Typologizace těchto stran např. podle Giovanni Sartoriho není de facto možná.⁵² Jediným skutečným rozdělením v tomto politickém systému je rozdělení na strany, které jsou nakloněny prezidentskému režimu, a strany, které nemají v zemi politický vliv. Stabilními zástupci „prolukašenkovské“ politiky jsou především Komunistická strana Běloruska a Agrární strana. Opoziční strany režimu pak zastupují Běloruská strana komunistů, Sjednocená občanská strana, Sociálně demokratické křídlo a Běloruská lidová fronta.⁵³

Tomuto rozčlenění politických stran pak v realitě odpovídá i dělba politické moci, kdy veškerou exekutivní moc a rozhodující zákonodárnou činnost vykonává prezident se svým politickým aparátem. Stěžejní součástí běloruského parlamentu jsou také poslanci bez stranické příslušnosti, loajální k

⁵⁰ *Ústava Běloruské republiky z roku 1996*. 24. 11. 1996, <http://www.belconstitution.narod.ru/constitution1996.htm>.

⁵¹ HLAVÁČEK, P. – HOLZER, J.: *Lukašenkovo Bělorusko*, s. 415.

⁵² Giovanni Sartori je nejbližší běloruskému stranickému systému se svou teorií hegemonní strany. Ta se však nedá zcela pro tento stranický systém použít, neboť v běloruském parlamentu se vyskytují i poslanci bez stranické příslušnosti, kteří mají nejdůležitější roli v udržení současného Lukašenkova režimu.

viz SARTORI, Giovanni: *Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu*. Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2005, s. 49–64.

⁵³ SILITSKI, Vitali: *Belarus - a country in transition? The State, elections, and the opposition*. In: FISCHER, Sabine (ed.): *Back from the cold? The EU and Belarus in 2009*. Paris, Institute for Security Studies 2009, s. 28–35.

politice Alexandra Lukašenka, kteří například ve volbách v letech 2000 a 2004 obsadili téměř 85 % veškerých mandátů.⁵⁴

Z tohoto pohledu lze souhlasit s Janem Holzerem a Stanislavem Balíkem, že „Lukašenkův režim omezuje politický pluralismus na čistě formální existenci politických stran v podobě struktury státem kontrolovaných prorežimních struktur. Pokud bychom tedy měli tento režim zařadit na zmíněné Linzovo pojetí osy limitovaný pluralismus – monismus, bude se Lukašenkův režim pohybovat spíše k pólu monismu“. ⁵⁵ V případě Běloruska je ovšem důležité zmínit, že oním potenciálním monistickým centrem moci v zemi nepovažují politologové Holzer s Balíkem politickou stranu, nýbrž osobu prezidenta Lukašenka a jeho byrokratický aparát.⁵⁶

2.1.2. Role médií v Lukašenkově režimu

Dalším důležitým elementem současného běloruského režimu jsou média. Na celostátní úrovni dominují především státní média, která jsou hlavním zdrojem informací o politickém vývoji v zemi a která jsou trvale pod kontrolou prezidentského aparátu. Hlavním zdrojem těchto informací pro občany jsou tři běloruské televizní stanice (Běloruská Televize, TV ONT, TV OST), běloruský státní rozhlas (Belarussian Radio) a běloruské státní noviny (Sovětskaja Bělorussija, Respublika, Narodnaya Hazeta), skrze které Lukašenkův režim uplatňuje kontinuální, mobilizační, informační a politickou kampaň, jejíž intenzita geometricky narůstá v období voleb, či celonárodních referend. V zemi jsou ale i tištěná média, která mají ryze komerční zájmy (např. BDG Delovaya Gazeta, Belgazeta) a politickým tématům se striktně vyhýbají.⁵⁷

⁵⁴ HOLZER, Jan – NOVÁK, Miroslav: *Bělorusko*. In: FIALA, Petr – HOLZER, Jan – STRMISKA, Maxmilián a kol.: *Politické strany ve střední a východní Evropě. Ideově – politický profil, pozice a role politických stran v postkomunistických zemích*. Brno, Mezinárodní politologický ústav; Masarykova Univerzita 2002, s. 43–64.

⁵⁵ HOLZER, J. – BALÍK, S.: *Postkomunistické nedemokratické režimy: studie k proměnám politické teorie v posttranzitivním čase*, s. 119.

⁵⁶ Tamtéž, s. 119.

⁵⁷ *Belarus country profile*. BBC News, 8. 7. 2010, (http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/country_profiles/1102180.stm).

Existují také protirežimní tiskoviny, jako např. Narodnaya Volya.⁵⁸ Nicméně jejich tiskový náklad je oproti jiným tiskovým informačním zdrojům v zemi marginální. Názorným příkladem je státní deník *Sovětskaja Bělorussija*, jehož tiskový náklad převyšuje náklady všech ostatních nezávislých titulů v zemi.⁵⁹

2.2. Osobnost Alexandra Lukašenka v běloruském režimu

Pro existenci autoritářského typu režimu je nutná přítomnost vládce. Lukašenkova povaha vůdcovství vyplývá především z faktického dominantního postavení úřadu prezidenta, jež bylo legitimizováno obyvatelstvem skrze přímé volby. „*Jeho typ vůdcovství vykazuje zřejmé charismatické rysy, kdy se prezident stylizuje do role silného lídra země – formuje vlastní mediální obraz člověka, jenž obrozuje a sjednocuje běloruský národ, potírá nepřátele, pochází z řad obyčejných Bělorusů, rozumí jejich problémům a dokáže je řešit.*“⁶⁰ Tyto jednotlivé rysy vůdcovství v stávajícím režimu v Bělorusku potvrzují význam Alexandra Lukašenka jako rozhodujícího vnitřního aktéra, jenž ovlivňuje podobu a stabilitu vládních elit i struktury běloruského politického režimu.⁶¹

Role vládce následně silně ovlivňuje i mezinárodní kontext země. Charakter běloruské zahraniční politiky s ostatními sousedními státy a mezinárodním společenstvím je od svého počátku vymezen jasnou „geopolitickou“ dělicí linií mezi faktickou politicko-hospodářskou orientací na východ (Ruská federace) a formální uzavřeností k Západu (EU, USA).⁶² Tento druh rozdělení je především určován přetrvávající hospodářskou surovinovou závislostí na Rusku, nejistotou vyvolanou integrací jednotlivých sousedních států do politicko-bezpečnostních euroatlantických struktur a zejména

⁵⁸ Tamtéž.

⁵⁹ HOLZER, J. – BALÍK, S.: *Postkomunistické nedemokratické režimy: studie k proměnám politické teorie v posttranzitivním čase*, s. 118.

⁶⁰ HLAVÁČEK, P. – HOLZER, J.: *Lukašenkovo Bělorusko*, s. 421.

⁶¹ HOLZER, J. – BALÍK, S.: *Postkomunistické nedemokratické režimy: studie k proměnám politické teorie v posttranzitivním čase*, s. 164.

⁶² HLAVÁČEK, P. – HOLZER, J.: *Lukašenkovo Bělorusko*, s. 421.

reminiscencemi v historii běloruského státu. Podrobněji se však bude autor práce tímto tématem zabývat v následujících kapitolách.

Z těchto několika konkrétních rysů současné Lukašenkovy vlády lze vyvodit autoritářské tendence vládnutí v současném Bělorusku, které již byly v této práci zmíněny – je to pouze prezident, kdo společně se svým politickým aparátem určuje politickou orientaci a podobu země, kdo rozděluje úkoly pro jím dosazené elity, kdo dohlíží na realizaci příkazů a rozhoduje o případných postizích při jejich nesplnění, a kdo omezuje aktivitu médiím, která jsou protirežimní.⁶³

Můžeme tedy konstatovat, že politický systém v Bělorusku se jeví jako autoritářský, což však již bylo podotknuto autorem této práce v předešlé kapitole.

⁶³ Tamtéž, s. 421.

3. Lukašenkův nástup k moci

Ačkoliv se tato práce zabývá především obdobím vlády Alexandra Lukašenka v letech 1996–2009, je dle autora textu důležité zmínit⁶⁴ i vývoj politické situace, která předcházela nástupu současného běloruského prezidenta k moci.

Autor v kapitole pojednává o politické situaci v Bělorusku po rozpadu Sovětského svazu. Budeme se zabývat jednotlivými okolnostmi, jež způsobily, že se běloruským komunistům podařilo zachovat si reálnou politickou moc až do roku 1994. Dále se tato kapitola okrajově věnuje ekonomické situaci v Bělorusku na počátku 90. let, která se posléze stala v roce 1994 nosným tématem v politické kampani Alexandra Lukašenka. V této části práce jsou vysvětleny jednotlivé Lukašenkovy reformy, kterými si současný běloruský vůdce upevnil svou moc v zemi a započal intenzivní politickou a ekonomickou integraci směrem k Ruské federaci.

V rámci této kapitoly bude autorem zodpovězena výzkumná otázka: Proč běloruští občané souhlasili ve všelidovém referendu v roce 1996 se silnější orientací na Ruskou federaci?

3.1. Politická situace v Bělorusku po rozpadu Sovětského svazu

3.1.1. Pozice komunistické strany v Bělorusku

Důležitý mezník pro novodobý politický vývoj Běloruska se byl na přelomu 80. a 90. let minulého století. Jednalo se však o odlišný průběh, než u ostatních evropských postsovětských republik. Tehdy sice běloruská protirežimní opozice zformovala základní demokratický a nacionalistický program, nicméně pozice komunistické strany zůstala i na začátku 90. let velmi silná.⁶⁵ Tehdejší situaci podporoval především fakt, že po významnou část 20. století patřilo Bělorusko do oblasti působnosti tehdejšího Sovětského svazu.

⁶⁴ z důvodu lepšího porozumění pro následné Lukašenkovy politické činy v zemi

⁶⁵ O tom svědčí i výsledek referenda na počátku roku 1991, kdy více než 83% hlasujících se vyslovilo pro zachování Sovětského svazu.

Bělorusko pod touto nadvládou zažilo obrovskou hospodářskou transformaci. Grigori Ioffe ve svém textu *Understanding Belarus: Economy and Political Landscape* dodává, že „pomoci Sovětského svazu se z chudého, zaostalého, agrárního Běloruska stala industriální a urbanistická sovětská republika.“⁶⁶ Proto měli komunisté v zemi připravenou pevnou půdu díky těmto dlouholetým historickým, ekonomickým, geografickým a především politickým vazbám, jež odrážely velmi těsný vztah Běloruska s Ruskou federací.⁶⁷ Můžeme konstatovat, že běloruským komunistům se podařilo zachovat si reálnou politickou moc v období postkomunistické politické transformace země, tj. od roku 1990 až do roku 1994, kdy se konaly první prezidentské volby v nezávislém Bělorusku.

Běloruský režim na počátku 90. let přežíval bez výraznější legitimacy spíše silou setrvačnosti.⁶⁸ Přejít obou režimů byl tedy spíše přechodem vnějšího designu komunistického režimu a to především díky externím vlivům. Jako příklad o tom svědčí dominantní zastoupení komunistických, či postkomunistických poslanců v první soustavě běloruského parlamentu, zvoleného v roce 1990, jenž byl také činný až do roku 1995. To potvrzuje i politolog Kaare Dahl Martinsen když konstatuje, že první běloruská postsovětská vláda v čele se Stanislavem Šuškevičem byla složena výhradně z bývalých prominentů komunistické strany.⁶⁹

Ačkoliv byla činnost komunistické strany po vzniku nezávislého Běloruska pozastavena, faktickou politickou moc si tato bývalá nomenklatura uchovala. To dosvědčuje i fakt, že právě díky těmto poslancům byl zvolen prvním premiérem nezávislého Běloruska komunistický funkcionář, poslední premiér BSSSR, Vječeslav Kiebič.⁷⁰

Dalším důležitým faktorem, jenž napomáhal běloruským komunistům zůstat u moci, byla neefektivní účast politické opozice v zemi, respektive její

⁶⁶ IOFFE, Grigori: *Understanding Belarus: Economy and Political Landscape*. Europe–Asia Studies, 56, 2004, č. 1, s. 86–87.

⁶⁷ DÜRR, Jakub - ŽÍDKOVÁ, Markéta: *Bělorusko-ruské spojenectví po roce 1991 a jeho další perspektivy*. In: SOULEIMANOV, Emil a kolektiv: *Rusko a postsovětský prostor*. Praha, Eurolex Bohemia 2007, s. 175.

⁶⁸ KUBÁT, Michal a kol.: *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy*. Praha, EUROLEX BOHEMIA 2004, s. 40.

⁶⁹ MARTINSEN, D. Kaare: *The Russian Takeover of Belarus*. Comparative Strategy, 21, 2002, č. 5, s. 402.

⁷⁰ SAHANOVIČ, Hienadz - ŠYBIEKA, Zachar: *Dějiny Běloruska*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2006, s. 205.

nedostatečná konsolidace.⁷¹ Jednou z hlavních opozičních stran byla Běloruská lidová fronta (BNF). Rawi Abdedal dodává, že BNF zastávala především velmi nacionalistické pozice a byla kulturním centrem pro produkci běloruské nacionální ideologie.⁷² Jejými oponenty v rámci běloruské politické opozice byli liberální vlastenci, seskupení především kolem Běloruské sociálně–demokratické strany (Hromada).⁷³ Tato nejednotnost politické opozice vůči předešlému komunistickému režimu následně zapříčinila, že v zemi na začátku 90. let nedocházelo de facto k žádným lustračním zákonným opatřením, což mělo za důsledek absenci výměny politických elit.⁷⁴

3.1.2. Běloruské prezidentské volby v roce 1994

Oddanost běloruské politiky k jednotlivým sovětským zásadám hospodaření a přerozdělování vedla k tomu, že v rámci ekonomických reforem Bělorusko zaostalo za Ruskem. Následkem této skutečnosti bylo v Bělorusku v roce 1994 privatizováno pouze 5 % státního majetku.⁷⁵ Na podzim roku 1993 dospěla běloruská ekonomika do velice krizového stavu. Běloruský rubl, zavedený do oběhu na jaře roku 1992, byl silně devalvován. Hienadz Sahanovič a Zachar Šybieka dodávají, že „*inlace tehdy překročila 400 % za rok a následně pohltila velké množství privátních úspor obyvatelstva v bankovních institucích.*“⁷⁶ Od tohoto roku v zemi rychlým tempem vzrostla nezaměstnanost, začaly se snižovat zaměstnanecké mzdy, základní potraviny se vydávaly pouze na lístky a ve městech se začali opět objevovat žebráci a bezdomovci.⁷⁷

V roce 1994 se běloruští političtí představitelé rozhodli k vypsání prvních svobodných prezidentských voleb v zemi. V době hospodářské recese znamenaly tyto volby zároveň i lidové referendum o budoucím řešení ekonomické krize. Zároveň ale musela být předem vyřešena konečná podoba

⁷¹ DANČÁK, Břetislav: *Bělorusko – obraz postkoloniální země*. Středoevropské politické studie, <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=147>.

⁷² ABDELAL, Rawi: *National Purpose in the World Economy; Post – Soviet States in Comparative Perspective*. New York, Cornell University Press 2001. s. 134.

⁷³ SAHANOVIČ, H. - ŠYBIEKA, Z.: c. d., s. 205.

⁷⁴ Tamtéž, s. 205.

⁷⁵ Tamtéž.

⁷⁶ Tamtéž, s. 206.

⁷⁷ Tamtéž.

politického systému země. Ačkoliv bylo Bělorusko od rozpadu Sovětského svazu parlamentní republikou, nebylo politickým představitelům stále jasné, zdali tato forma vládnutí bude pro zemi vyhovující. Zatímco demokratická opozice požadovala parlamentní zřízení, prosovětské skupiny preferovaly spíše prezidentský systém, neboť očekávali dosazení svého kandidáta do tohoto úřadu.⁷⁸ Do tehdejší celkové atmosféry v Bělorusku promlouvaly také proruské síly. „*Rusko mělo účinné páky působení na Bělorusko a jeho „koridor“ na Západ: rusifikované obyvatelstvo, zachování KGB, jež bylo vytvořeno v sovětských dobách pod dohledem Moskvy, či závislost republikového hospodářství z 80–90 % na energetických dodávkách z Ruska.*“⁷⁹ Tyto jednotlivé okolnosti ovlivňovaly běloruskou politiku po celou dobu počátku 90. let minulého století.

Dne 15. dubna 1994 byla oficiálně zahájena prezidentská předvolební kampaň, které se jako kandidáti zúčastnili Viačaslav Kiebič, Alexander Lukašenko, Stanislau Šuškevič, Zianon Pazniak, Vasil Novikau a Alexandr Dubko.⁸⁰ Zatímco v okolních postsovětských zemích, např. v Estonsku, Lotyšsku, či Litvě proběhly několikeré volby, v Bělorusku se jednalo o volby první.⁸¹

Tyto volby byly doprovázeny občanskou nespokojeností. Této nelibosti využil, do té doby pro většinu obyvatel Běloruska neznámý, bývalý předseda parlamentní komise pro vyšetřování korupce, Alexander Lukašenko.⁸² Svou předvolební kampaň si současný běloruský prezident vybudoval na heslech spojených s bojem proti korupci, na populistických sociálních slibech, a také na prohloubení integrace s Ruskem.⁸³ „*Vládu obviňoval z okrádání lidu a z korupce, opozici kritizoval za politikaření, nacionalismus a také zkorumpovanost. Prostému lidu sliboval ochranu a návrat starých a bezpečných časů.*“⁸⁴ S touto silně populilistickou rétorikou si Lukašenko získal

⁷⁸ Tamtéž, s. 207.

⁷⁹ Tamtéž, s. 207.

⁸⁰ JANDJUK, V.: *Bělorusko*. In: KUBÁT, M. a kol.: *Politické a ústavní systémy středovýchodní Evropy*, s. 41.

⁸¹ *Litva se jako první přihlásila o svou nezávislost*. ČT24, 11. 3. 2010, <http://www.ct24.cz/demokracie-rok-prvni/83551-litva-se-jako-prvni-prihlasila-o-svou-nezavislost/>.

⁸² KOROSTEVA, A. E. – LOWENHARDT, J. – WHITE, S.: c. d., s. 59.

⁸³ HANCOCK, J. Kathleen: *The Semi-Sovereign State: Belarus and the Russian Neo-Empire*. Foreign Policy Analysis, 2, 2006, č. 2, s. 124.

⁸⁴ KUBÁT, M. a kol.: *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy*, s. 40.

většinu obyvatel a zajistil si ve druhém kole voleb vítězství s více než 80 % podporou všech volebních hlasů.⁸⁵

3.2. Lukašenkovy prezidentské reformy

3.2.1. Politický návrat k spolupráci s Ruskou federací

Ihned po nástupu do úřadu prezidenta zahájil Alexandr Lukašenko svou činnost přestavbou tehdejší výkonné moci. Byla vytvořena tzv. Administrace prezidenta, „vertikální“ struktura výkonné – organizačních orgánů a to jak v centru moci, tak poté i ve všech regionech země. Lukašenko obsadil většinu klíčových míst ve vládě svými lidmi, ochotnými následovat jeho směr politiky a tím i podporovat jeho posílení vlivu a centralizaci moci.⁸⁶

Politický směr Alexandra Lukašenka byl již od počátku stanoven pro „návrat k SSSR“.⁸⁷ Podle toho také mělo dojít k proměně běloruského systému politické moci, pro niž připravila cestu dvě všelidová národní referenda. Dne 14. května 1995 byl běloruským parlamentem na návrh Alexandra Lukašenka vyhlášen plebiscit, týkající se těchto čtyř otázek (viz tabulka č. 1)⁸⁸:

⁸⁵ ŘEZNÍK, Miloš: *Bělorusko*. Praha, Libri 2003, s. 89.

⁸⁶ SAHANOVIČ, H. - ŠYBIEKA, Z.: c. d., s. 208.

⁸⁷ AMBROSIO, Thomas: *Authoritarian backlash: Russian resistance to democratization in the former Soviet Union*. Padstow, Ashgate Publishing 2009, s. 107.

⁸⁸ ŘEZNÍK, M.: c. d., s. 91.

1) Souhlasíte s tím, aby měl ruský jazyk v Bělorusku stejný status jako běloruský jazyk?	ANO (83,1%)
2) Souhlasíte s tím, aby byl zaveden nový státní znak a nová vlajka podle návrhu prezidenta?	ANO (75,0%)
3) Podporujete prezidentovu politiku zaměřenou na ekonomickou integraci s Ruskou federací?	ANO (82,4%)
4) Souhlasíte s potřebou změnit ústavu republiky Bělorusko tak, aby umožňovala prezidentovi republiky předčasně rozpustit Nejvyšší sovět v případě systematického porušování ústavy?	ANO (77,6%)

Zdroj: ŘEZNÍK, Miloš: *Bělorusko*. Praha, Libri 2003, s. 91.

Zaměřme se především na body číslo jedna a tři. Položme si otázku: Proč na tyto body, týkající se vztahu s Ruskou federací, odpovědělo obyvatelstvo Běloruska pozitivně? Odpověď nalezneme v historické zkušenosti země. Zde si také můžeme vysvětlit výzkumnou otázku, která byla položena na začátku práce.

V dobách trvání Sovětského svazu bylo Bělorusko jednou z nejbohatších svazových republik. Díky ekonomickému růstu země došlo k zvýšení životní a společenské úrovně u obyvatelstva. Běloruští občané komunistický režim podporovali, neboť tehdejší politika Sovětského svazu byla pro ně velmi výhodná. Po rozpadu Sovětského svazu bylo v Bělorusku velice obtížné

vybudovat skrze jednotlivé reformy samostatnou formu vládnutí a národní identity. Proto když v zemi na počátku 90. let minulého století nastala ekonomická krize, lidé opět začali nostalgicky vzpomínat na „staré časy“, které pamatovali z dob Sovětského svazu. „Bylo to právě Bělorusko, které těžce neslo narušení hospodářských vazeb s jinými republikami po rozpadu SSSR“.⁸⁹ Ekonomický propad země byl po pádu Sovětského svazu tak hluboký, že jakákoliv integrace do společného hospodářského prostoru s Ruskou federací mohla znamenat pro zemi zlepšení.⁹⁰ Navíc poměrně vysoké procento obyvatel Běloruska tehdy tvořili ruští vojáci společně s ruskými politickými zástupci v komunistické straně Běloruska, kteří měli také právo se v referendu vyjádřit.⁹¹ Jakub Dürr s Markétou Žídkovou argumentují, že „Lukašenkova úspěšnost byla také násobena faktem, že běloruské obyvatelstvo nikdy předtím nemělo zkušenosti s jakoukoliv formou demokracie.“⁹² Zároveň i politická kultura byla tehdy v zemi na velmi nízké úrovni.⁹³

Lukašenko si díky své populistické politice, která odkazovala na zaniklý sovětský systém, respektive na budování jeho obměněné formy, získal většinu běloruských obyvatel na svou stranu a tak započal období návratu k úzké spolupráci s Ruskou federací.⁹⁴ Pro běloruského vůdce byla tato vzájemná kooperace hlavním bodem jeho politiky. Skrze sjednocující myšlenku ideologie slovanství mohl Lukašenko de facto začít legitimovat veškeré své politické, ekonomické, či vojenské kroky spolupráce s Ruskem.⁹⁵

⁸⁹ Tamtéž, s. 93.

⁹⁰ ABDELAL, R.: c. d., s. 128.

⁹¹ ŘEZNÍK, M.: c. d., s. 93.

⁹² DÜRR, J. - ŽÍDKOVÁ, M.: *Bělorusko-ruské spojení po roce 1991 a jeho další perspektivy*. In: SOULEIMANOV, E. a kolektiv: *Rusko a postsovětský proctor*, s. 174

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ HLAVÁČEK, P. – HOLZER, J.: *Lukašenkovo Bělorusko*, s. 409 - 425.

⁹⁵ SAHANOVIČ, H. - ŠYBIEKA, Z.: c. d., s. 214.

3.2.2. Lukašenkovo legislativní upevnění politické moci: Ústava 1996

Druhým odlišným referendem ze dne 24. listopadu 1996 došlo k navržení a posléze i k schválení nové Ústavy země, která byla podle oficiálních výsledků referenda schválena 70, 4 % hlasujících voličů, a která dávala prezidentovi prakticky neomezenou moc.⁹⁶ Základní mocenské funkce se soustřeďovaly do rukou prezidenta státu.⁹⁷ Demokratické rozdělení moci na zákonodárnou, výkonnou a soudní bylo zrušeno. Běloruský prezident od této chvíle nabyl pravomocí rozpustit běloruský parlament, jmenovat dle svého uvážení část poslanců, či jmenovat a odvolávat jednotlivé soudce Nejvyššího a Ústavního soudu.⁹⁸ Této možnosti Alexandr Lukašenko okamžitě po schválení referenda využil a dosadil své politické spojence do kolegia Nejvyššího a Ústavního soudu a do Ústřední volební komise, čímž si zajistil politickou legitimitu pro svůj režim.⁹⁹

Podle Aleše Ancipienka a Valera Bulhakaua znamenala referenda z roku 1995 a následně i z roku 1996 opravdový triumf posttotalitní mentality v běloruské společnosti.¹⁰⁰ Politologové Petr Hlaváček a Jan Holzer dodávají, že „*tato mentalita se stala i součástí běloruské společnosti a etablovala se jako jeden ze základních kamenů novodobé Lukašenkovy politiky.*“¹⁰¹ Došlo k opětovnému zavedení státních symbolů ze sovětské éry¹⁰², uznání ruštiny za druhý úřední jazyk, zestátnění bankovního sektoru a také k bližší ekonomické integraci země s Ruskem.¹⁰³

Ačkoliv došlo k několika desítkám demonstrací politické opozice a protivládních činitelů, referendum o nové Ústavě z roku 1996 bylo schváleno. K potlačení masovým protestům na jaře roku 1996 musel dokonce Lukašenko povolat na pomoc ruské vojenské speciální jednotky.¹⁰⁴ Bylo to také právě

⁹⁶ GOMBOS, Lubomír: *Běloruská cesta přeměn aneb jak se stabilizuje nedemokracie*. Politologická revue, 9, 2002, č. 2, s. 88.

⁹⁷ KOROSTELEVA, A. E. – LOWENHARDT, J. – WHITE, S.: c. d., s. 62.

⁹⁸ *Ústava Běloruské republiky z roku 1996*. 24. 11. 1996, <http://www.belconstitution.narod.ru/constitution1996.htm>.

⁹⁹ GOMBOS, L.: c. d. s. 89.

¹⁰⁰ ANCIPIENKA, Ales – BULHAKAU, Valer: *Neznámé Bělorusko*. Praha, Dokořán 2005, s. 100.

¹⁰¹ HLAVÁČEK, P. – HOLZER, J.: *Lukašenkovo Bělorusko*, s. 419.

¹⁰² S vynecháním hvězdy, srpů a kladiva.

¹⁰³ ŘEZNÍK, M.: c. d., s. 92.

¹⁰⁴ KUBÁT, M. a kol.: *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy*, s. 44.

Rusko, které na podzim roku 1996 jako jediné uznalo výsledky referenda, a které tak prezidentu Alexandru Lukašenkovi legitimizovalo jeho režim na mezinárodním poli.¹⁰⁵

Díky mezinárodní podpoře a konsolidaci své domácí politiky pomocí dvou referend mohla současný běloruský prezident začít pevně budovat nový politický režim v Bělorusku.

¹⁰⁵ ŘEZNÍK, M.: c. d., s. 95.

4. Spolupráce Alexandra Lukašenka s Borisem Jelcinem

Cílem této kapitoly je poukázat na spolupráci Alexandra Lukašenka s tehdejším ruským prezidentem Borisem Jelcinem. Autor práce se zabývá politickou a ekonomickou kooperací obou prezidentů, která byla důležitá pro obě strany. Pro Alexandra Lukašenka znamenala politická integrace s Ruskou federací navázání ekonomické spolupráce, která zajišťovala fungování prezidentova režimu. Pro Borise Jelcina měla tato kooperace význam především v geopolitické a strategické rovině.

Po Lukašenkově upevnění moci novou ústavou v roce 1996 se snesla na Bělorusko vlna kritiky a odklonu z řad západoevropských zemí. Důvodem byly Lukašenkovy politické reformy, které de facto zamezily existenci demokratického vývoje v zemi. Kapitola vysvětluje, že tato ekonomická a politická izolace ze strany Západu posunovala spíše současného běloruského prezidenta více k bližší spolupráci s Ruskou federací, která se posléze stala mezinárodním garantem Lukašenkova režimu.

Kapitola se dále věnuje procesu bližší politické integrace obou zemí, která začala v roce 1996 podepsáním dohody o vytvoření Společenství Běloruska a Ruské federace a která vyvrcholila 8. prosince 1999, kdy došlo v Moskvě k podpisu o vytvoření svazového státu Ruské federace a Běloruska. Text tohoto oddílu zároveň pojednává o jednotlivých vnitropolitických úpravách obou zemí, které měly zaručit vznik svazového státu.

Nakonec však došlo k nečekané změně v pozici prezidenta Ruské federace, což se později odrazilo i na vzájemné spolupráci s Alexandrem Lukašenkem.

4. 1. *Lukašenkův odklon od Západu*

Rok 1996 se stal pro budoucí politický vývoj v Bělorusku přelomovým.¹⁰⁶ Ze zahraničně politického hlediska došlo k rychlému ochlazení vztahů mezi západními zeměmi a Běloruskem. Po Lukašenkově nástupu do úřadu prezidenta se na Bělorusko snesla vlna kritik z řad západoevropských zemí, které především poukazovaly na nastolení autoritářského režimu a nedodržování základních lidských práv a svobod. Evropská Unie a ostatní Mezinárodní organizace zejména kritizovaly nedostatečný prostor pro běloruskou opozici, která de facto nedostala adekvátní prostor pro své politické vyjádření.¹⁰⁷ Posléze bylo Bělorusku pozastaveno členství v Organizaci pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE).¹⁰⁸ *“USA zavedly vůči Bělorusku politiku výběrového dialogu. Byla také zrušena speciální obchodní úmluva o partnerství a spolupráci mezi Běloruskem a Evropskou Unií.”*¹⁰⁹ Rada Evropské Unie poté suspendovala veškeré mezivládní dohody s Běloruskem, kromě humanitární pomoci a podpory politické opozice v zemi.¹¹⁰ Tato ekonomická, ale i politická izolace však spíše posunovala Alexandra Lukašenka směrem k bližší spolupráci s Ruskou federací.

¹⁰⁶ Tento rok přinesl faktickou likvidaci parlamentní a také částečné umlčení mimoparlamentní opozice s další posílením razance postupu proti opozičnímu hnutí. Zároveň se také prosadil prezidentský výkon vlády bez ohledu na Ústavní soud a jeho konstatování o neústavnosti řady prezidentských kroků. (ŘEZNÍK, M.: c. d., s. 95.)

¹⁰⁷ RONTROYANNI, Clelia: *Belarusian foreign policy*. In: LYNCH, Dov (ed.): *Changing Belarus*. Institute for Security Studies, Paris 2005. s. 50.

¹⁰⁸ SAHANOVIČ, H. - ŠYBIEKA, Z.: c. d., s. 214.

¹⁰⁹ KUBÁT, M. a kol.: *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy*, s. 48.

¹¹⁰ RONTROYANNI, C.: *Belarusian foreign policy*. In: LYNCH, Dov (ed.): *Changing Belarus*, s. 50.

4. 2. Faktory ovlivňující bělorusko-ruskou spolupráci v Jelcinově funkčním období

4.2.1. Lukašenkův ekonomický záměr

Jedním z hlavních důvodů Alexandra Lukašenka pro bližší integraci s Ruskem byl ekonomický zájem. Po rozpadu Sovětského svazu na počátku 90. let minulého století nebyla v celé východní Evropě země, která by měla silnější ekonomické, politické, či sociální vazby s nastupující Ruskou federací, nežli Bělorusko. Mezi oběma státy se jednalo hlavně o surovinovou závislost, která však byla markantnější na běloruské straně, než na straně ruské, neboť Rusko bylo největším odbytíštěm pro veškeré běloruské výrobky. Mnoho podniků z obou zemí bylo vzájemně ekonomicky propojeno,¹¹¹ a více než 70 % běloruských výrobků bylo exportováno na ruský trh.¹¹² Ruth Deyermond argumentuje tento ekonomický směr Běloruska třemi důvody - selháním při restrukturalizaci běloruské ekonomiky po rozpadu SSSR, vzájemnou závislosti průmyslového zboží mezi oběma zeměmi a absencí nových obchodních vztahů.¹¹³

Ekonomická spojitost mezi oběma zeměmi velice napomáhala politice současného běloruského prezidenta. Cílem Alexandra Lukašenka bylo zachování centrálně řízené ekonomiky a de facto i celého jeho současného režimu, prostřednictvím vybudování výjimečných politických a ekonomických vztahů s Ruskou federací.¹¹⁴

Na podzim roku 1995 byla vytvořena Celní unie mezi Běloruskem a Ruskou federací, která zajišťovala běloruským výrobkům bezcelně vstoupit na

¹¹¹ Za zmínku například stojí běloruská automobilka MAZ, která získává více než polovinu svých součástek pro svou výrobu z Ruska a zároveň dodává na ruský trh více než 60 % ze své celkové produkce.

¹¹² BOGDANOVICH, Anatoly: *Economic Integration Between Belarus and Russia*. Problems of Economic Transition, 47, 2005, č. 12. s. 66.

¹¹³ DEYERMOND, Ruth: *The state of the Union: Military Success, Economic and Political Failure in the Russia-Belarus Union*. Europe-Asia Studies, 56, 2004, č. 8, s. 1199.

¹¹⁴ JUST, Jiří: *Peripetie svazového státu*. aktuálně.cz, 15. 5. 2009, <http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/jiri-just.php?itemid=6867>) (2. 8. 2010).

ruský trh.¹¹⁵ Během několika měsíců běloruská ekonomika zaznamenala pokles importu zboží z bývalých postsovětských zemí. Naopak nárůst běloruského exportu na ruský trh byl významný.

Pro Lukašenkův režim znamenala Celní unie především nový způsob nabytí finanční příjmů na úkor ruských nákladů. „*Od roku 1996 do roku 2007 Bělorusko nezaplatilo Rusku povinné vývozní cla na ropné produkty, které byly vyrobeny v běloruských rafinériích z levné ruské ropy*“¹¹⁶ Zároveň většina běloruských produktů byla prodávána na ruském trhu za vyšší ceny, než které panovaly na světových trzích. Například v roce 1996 Ruská federace odkoupila běloruský cukr za částku 513 dolarů za tunu, ačkoliv se ceny cukru na trhu pohybovaly kolem 300 dolarů za tunu.¹¹⁷

Z důvodu nedostatku přírodních zdrojů v Bělorusku bylo pro Alexandra Lukašenka nesmírně důležité, aby zajistil spolehlivý dovoz surovin. Stephen Burant dodává, že od počátku 90. let minulého století Bělorusko dováželo z Ruska 86% ropy a dokonce 100% zemního plynu. Rusko na oplátku kupovalo běloruské výrobky, jako například traktory, pračky, ledničky apod.¹¹⁸ V roce 1996 došlo v Bělorusku k „ekonomického zázraku“. Ruská federace odepsala běloruské nedoplatky za dovozy ruské energie, které činily 1, 3 miliard dolarů.¹¹⁹

Vytvořením Celní unie s Ruskou federací a odepsáním běloruského dluhu za dovoz energie se mohla běloruská ekonomika po dlouhé době vymanit ekonomické recese země.¹²⁰ Leonid Zlotnikov dodává, že Lukašenkově ekonomická orientace na Ruskou federaci byla hlavní příčinou rychlého nárůstu běloruského hrubého domácího produktu (HDP) v druhé polovině 90. let minulého století.¹²¹

Lukašenko v jednom ze svých rozhovorů pro moskevskou televizi řekl: „*Hlavní věc je mít zájem. My máme zájem v Rusku. Nejedná se zde o žádný*

¹¹⁵ ZLOTNIKOV, Leonid: *The Belorussian „economic miracle“ – illusions and reality*. In: FISCHER, Sabine (ed.): *Back from the cold? The EU and Belarus in 2009*. Institute for Security Studies, Paris 2009. s. 67.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 69.

¹¹⁷ Tamtéž.

¹¹⁸ BURANT, Stephen: *Foreign Policy and National Identity: A comparison of Ukraine and Belarus*. EUROPEA-ASIA studies, Vol. 47, No. 7, 1995. s. 1136.

¹¹⁹ ZLOTNIKOV, L.: *The Belorussian „economic miracle“ – illusions and reality*. In: FISCHER, S. (ed.): *Back from the cold? The EU and Belarus in 2009*, s. 68.

¹²⁰ Tamtéž.

¹²¹ Tamtéž.

*altruismus v této prezidentské politice, je to absolutně v našem zájmu. Ano, jako vždy mě opozice kritizuje za to, že prodávám náš zájem...Víte, já jsem ekonom, ne fotograf. Rozumím perfektně co to je mít zájem. Zájem je předmětem úsudku“.*¹²² Tento Lukašenkův názor, že národní zájem je něčím počitatelným, jenž pramení z materiálních důsledků politiky, je jasným úkazem směřování Lukašenkovy politiky. Podle Kaara Dahla Martinsena, viděl Alexandr Lukašenko v Rusku řešení pro běloruské ekonomické problémy. Mnohokrát se běloruský prezident zúčastnil obchodní delegace směřující do Ruska.¹²³ Díky této běloruské ekonomické orientaci můžeme od roku 1996 do roku 2009 pozorovat mírný, nepravidelný růst běloruského hrubého domácího produktu z 6,6 % na 8,2 % HDP.¹²⁴

4.2.2. Jelcinův geopolitický a strategický záměr

Také Boris Jelcin viděl v této spolupráci výhody pro svou zemi. Bělorusko se mělo stát dalším energetickým koridorem, který by levně a také nejkratší cestou dodával ruský plyn, ropu a jiné nerostné suroviny do Evropy. Po rozpadu Sovětského svazu nástupnická Ruská federace velice intenzivně investovala do běloruských plynovodů, jež by rozšířily kapacity exportu do jednotlivých evropských zemí. Hlavním důvodem investice bylo ekonomické propojení obou zemí.¹²⁵

Bezpečnostní zájmy Ruska byly primární. Díky své geografické poloze mohlo Rusku nabídnout důležitou strategickou polohu v rámci středovýchodní Evropy a také ruského Kaliningradu. Bělorusko mělo v tehdejší době poměrně dobře vyvinutou vojenskou infrastrukturu.¹²⁶ Jako bývalý *Běloruský vojenský okruh*, který byl v předešlém režimu součástí Sovětské armády, zdědila běloruská armáda některá velice dobrá vojenská zařízení, a také vybavení

¹²² ABDELAL, R.: c. d., s. 128.

¹²³ MARTINSEN, D. K.: c. d., s. 403.

¹²⁴ *World Economic Situation and Prospects*. Monthly Briefing, UN/DESA, 4. 3. 2010, www.un.org/esa/policy/publications/wespmnb/sgnote_17.pdf.

¹²⁵ HANCOCK, J. K. : c. d., s. 127.

¹²⁶ HEDENSKOG, Jakob (ed.): *Russia as a Great power: dimensions of security under Putin*. London, Routledge 2005, s. 133.

z předešlého režimu.¹²⁷ Za zmínku především stojí dvě ruské vojenské základny *Baranovič* a *Vilejka*, které byly postaveny již v dobách Sovětského svazu. Obě základny hrály důležitou roli pro ruské velení strategických a jaderných sil. Vojenská základna *Vilejka* zajišťovala kontrolu nad hladinovými loděmi a ponorkami v Atlantickém oceánu a Středozemním moři a druhá vojenská základna *Baranovič* poskytovala informace o monitoringu řízených raketových střel.¹²⁸ Ruská armáda byla navíc velmi závislá na jednotlivých vojenských produktech a náhradních dílech, které se v Bělorusku vyráběly.¹²⁹

4. 3. Vývoj politické integrace Běloruska a Ruské federace

Politickým protějškem současného běloruského prezidenta v jednání o bělorusko-ruské integraci byl tehdejší ruský prezident Boris Jelcin. Vzájemná kooperace obou státníků se zdála být výhodná pro obě strany. Oboustranná integrace zažívala v tomto období intenzivní fázi. „*Lukašenko usiloval o legalizaci a hospodářské posílení běloruského režimu prostřednictvím politického propojení s Ruskou Federací.*“¹³⁰ V politických projevech běloruského prezidenta o integraci mnohdy zazněla rétorika o ideji slovanství a vzájemném soužití tří východoslovanských států – Běloruska, Ruska a Ukrajiny. Lukašenko zdůrazňoval především nekompatibilitu západního modelu tržního hospodářství a podobu demokracie se slovanskou tváří. „*Západní tržní ekonomika a demokracie jsou Slovany považovány za nevhodné. Jedinou možnou alternativou je začlenění Běloruska a Ruska do společného slovanského bloku.*“¹³¹ Proto podle běloruského prezidenta bylo jedinou možností, jak nastolit v zemi blahobyt, zpětná integrace Běloruska k Ruské federaci.

¹²⁷ DANILOVICH, Alex: *Russian–Belarussian integration: playing games behind the Kremlin walls*. Padstow, Ashgate Publishing 2006, s. 96.

¹²⁸ Tamtéž, s. 96.

¹²⁹ HEDENSKOG, J.: c. d., s. 133 – 134.

¹³⁰ HLAVÁČEK, P. – HOLZER, J.: *Lukašenkovo Bělorusko*, s. 422.

¹³¹ MARTINSEN, D. K.: c. d., s. 403.

4.3.1. Společenství Ruské federace a Běloruska

Dne 2. dubna 1996 podepsali Alexander Lukašenko a Boris Jelcin v Moskvě dohodu o vytvoření Společenství Ruské federace a Běloruska.¹³² Dohoda předpokládala vytvoření společného meziparlamentního orgánu a společného výkonného orgánu.¹³³ *“Hovořilo se i o možnostech společného zákonodárství, jednotných ozbrojených sil a měnové unie s ruským rublem jako společným platidlem.”*¹³⁴ Ačkoliv došlo ke schválení dohody oběma legislativními orgány, byla svým způsobem docela nejednoznačná a nesouhlasy nad rychlostí a také povahou vzájemné integrace nebyly důkladně vyřešeny. Běloruská opozice kritizovala všechny tyto kroky prohlubující se vzájemné spolupráce, nicméně Lukašenko tyto protesty potlačil a pokračoval dál ve své politice integrace k Ruské federaci.¹³⁵

Vzájemný přátelský vztah obou zemí ale mohl i velice rychle skončit. V ruských prezidentských volbách v červenci roku 1996, sice Lukašenko podporoval kandidaturu tehdejšího prezidenta Borise Jelcina, přesto se však běloruský prezident nechal několikrát slyšet, že pokud by proti Jelcinovi nekandidoval komunistický poslanec Gennadij Zjuganov, ale on sám, výsledek by byl jednoznačným vítězstvím pro Lukašenka.¹³⁶ Současný běloruský vůdce se nikdy netajil svou vizí, že pokud by došlo k vzájemnému politickému propojení Běloruska a Ruské federace, chtěl by se stát jedním z předních hybatelů tamější politiky. Avšak prezidentské křeslo obhájil Boris Jelcin.¹³⁷

Záhy po znovuzvolení začal ruský prezident prosazovat politiku privatizace ve vztahu s Běloruskem. Jelcin požadoval pro lepší přechod k chystané celní a měnové unii, aby Bělorusko nasměrovalo svůj obchodní trh směrem k tržnímu hospodářství. Tento krok však v běloruských kruzích

¹³² AMBROSIO, T.: c. d., s. 172.

¹³³ ŘEZNÍK, M.: c. d., s. 93.

¹³⁴ Tamtéž, s. 93.

¹³⁵ AMBROSIO, T.: c. d., s. 107.

¹³⁶ DÜRR, J. - ŽÍDKOVÁ, M.: *Bělorusko-ruské spojenectví po roce 1991 a jeho další perspektivy*. In: SOULEIMANOV, E. a kol.: *Rusko a postsovětský prostor*, s. 178.

¹³⁷ HOLZER, Jan: *Jasný výsledek versus nejasná perspektiva – ruské prezidentské volby 2000*. Středoevropské politologické studie, 2000, <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=123>.

zanechával nemalé obavy. Podle Břetislava Dančáka běloruský prezident dobře věděl, že by nastolení tržního hospodářství (např. volný, svobodný trh, privatizace majetku atd.) mohlo silně oslabit jeho mocenské postavení v Bělorusku.¹³⁸ Proto, ačkoliv Lukašenko podporoval spolupráci s Ruskem sebevíce, musel tyto Jelcinovy podmínky odmítnout. Později se ukázalo, že Ruskému prezidentovi šlo především o politický, nežli ekonomický vliv v Bělorusku. *“Krise, umocněná porážkou Ruska v první čečenské válce a Jelcinovskou decentralizací mnohonárodnostní země, se projevila v ostré a bolestné formě postimperiálního syndromu. Proto výzvy běloruského prezidenta k obnovení „Svazu“ interpretovala značná část ruské veřejnosti v podstatě jako výzvy k obnovení impéria.”*¹³⁹ Díky těmto impulsům byla zahraniční politika k Ruské federaci pro Alexandra Lukašenka v několika bodech jednodušší.

4. 3. 2. Transformace politické Unie k Svazovému státu

Důkazem vzájemné spolupráce bylo vytvoření Společenství Ruské federace a Běloruska v dubnu roku 1996, které bylo v roce 1997 přeměněno na Unii Ruské federace a Běloruska, jejíž prioritou mělo být především posílení spolupráce na ekonomické, zahraničně–politické a vojenské úrovni.¹⁴⁰ Jedním z předních cílů byl vzájemný pokrok směrem k dobrovolnému sjednocení. Výsledkem této smlouvy se stalo setkání běloruského a ruského parlamentního shromáždění v Kaliningradu, kde určení zástupci obou států společně procházeli možné návrhy zákonů a usnesení obou států. Byl také přijat společný rozpočet pro celou Unii. Nicméně celkový pokrok v jednání byl zcela marginální, ba až glaciální. Většina vzájemných ustanovení z roků 1996 a 1997 se nakonec nestala součástí právního řádu a zůstala zachována pouze v papírové podobě.¹⁴¹

¹³⁸ DANČÁK, B.: c. d., <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=147>.

¹³⁹ ANCIPIENKA, A. – BULHAKAU, V. : c. d., s. 100.

¹⁴⁰ RUŽIČKA, Vlastimil: *Bělorusko v proměnách času*, <http://www.svobodnebelorusko.cz/o-belorusku/belorusko-v-promenach-casu>.

¹⁴¹ AMBROSIO, T.: c. d., s. 173.

V porovnání s ostatními postsovětskými republikami se však vztahy mezi oběma zeměmi vyvinuly vskutku nadstandardním způsobem. Je ale důležité podotknout, že veškeré výše popsané kroky vzájemné spolupráce vznikly především vyvíjením tlaku Alexandra Lukašenka na Borise Jelcina. Lukašenko si relativně rychle získal díky své „proruské“ a slovanské rétorice významné postavení i mezi předními představiteli ruských elit. Stručně řečeno – vedle „nemohoucího“ Jelcina vycítil Lukašenko možnost potencionální kandidatury na post svazového, nebo dokonce i ruského prezidenta.¹⁴² Margarita Balmaceda ve svém článku *Myth and Reality in the Belarussian–Russian Relationship* uvádí, že Alexander Lukašenko si obraz největšího ochránce společné bělorusko-ruské Unie získal jak u občanů Běloruska, kde Lukašenko odůvodňoval, že společná Unie s Ruskem je tím nejlepším způsobem, jak udržet běloruský průmysl v provozu, tak i u občanů Ruska, kde se stal hrdinou, jenž má zájem o obnovení sovětského impéria.¹⁴³

I přes tuto skutečnost Rusko nadále proklamovalo budoucí spolupráci s Běloruskem. Ačkoliv v druhé polovině 90. let se ruská ekonomika potácela ve finanční krizi, kdy došlo k poklesu hodnoty obou měn na finančních burzách, spolupráce obou států nadále pokračovala. V říjnu roku 1998 byla oběma vůdci států schválena připravovaná smlouva o transformaci Parlamentního shromáždění na orgán, který by byl volen občany obou států. V prosinci téhož roku se Lukašenko s Jelcinem dohodli na vytvoření společné svazové konfederace.¹⁴⁴

O rok později, 8. prosince 1999, došlo v Moskvě k podpisu smlouvy mezi Alexandrem Lukašenkem a Borisem Jelcinem o vytvoření Svazového státu mezi Ruskou federací a Běloruskem.¹⁴⁵ Jednalo se především o zachování plné suverenity obou států, vytvoření jednotného trhu pro obě země, společnou hospodářskou, obrannou a zahraniční politiku, sjednocení daňové soustavy a vytvoření svazových orgánů (dvoukomorový parlament, společná vláda,

¹⁴² HLAVÁČEK, P. – HOLZER, J.: *Lukašenkovo Bělorusko*, s. 422.

¹⁴³ BALMACEDA, Margarita: *Myth and Reality in the Belarussian – Russian Relationship*. *Problems of Post-Communism*, 46, 1999, č.3, s. 4.

¹⁴⁴ DANILOVICH, A: c. d., s. 92.

¹⁴⁵ ŽULYS, Audrius: *Towards a Union State of Russia and Belarus*. *Lithuanian Foreign Policy Review*. 2005. s. 150.

Nejvyšší rada státu).¹⁴⁶ V této smlouvě můžeme vidět nejvýraznější posun ve vzájemné kooperaci. Pokud by smlouva opravdu vešla v platnost a začala realisticky fungovat, byla by bezpochyby největší vzájemnou spoluprací obou států od dob rozpadu Sovětského svazu.

¹⁴⁶ RUŽIČKA, V.: c. d., <http://www.svobodnebelorusko.cz/o-belorusku/belorusko-v-promenach-casu>.

4. 3. 3. Problémy politické integrace

Podle Audriuse Žulyse je však základním problémem této smlouvy a následně i celé myšlenky sjednocení politická podoba Svazového státu.¹⁴⁷ Nabízely by se totiž dvě základní podoby: buď by se Bělorusko stalo pro Ruskou federaci rovnocenným partnerem, nebo by se stalo pouze další přidruženou republikou. První možnost, která by znamenala, že Bělorusko si ponechá svou suverenitu, a že bude Rusku legitimním partnerem při veškerých legislativních a exekutivních jednání, vyhovovala Alexandru Lukašenkovi. Oproti tomu se většina ruských obyvatel domnívala, že by se Bělorusko mělo připojit k Ruské federaci jako jeden z dalších federálních subjektů.¹⁴⁸

Dalším problémem pro vznik Svazového státu byly vůdčí politické ambice u obou prezidentů zemí. V Bělorusku Alexandr Lukašenko použil myšlenku sjednoceného státu s Ruskou federací pro nárůst své politické popularity, a také pro odvrácení pozornosti běloruských občanů od svého narůstajícího autoritářského vládnutí a nereformovaného hospodářství v zemi.¹⁴⁹ Pro běloruského vůdce tato spolupráce nebyla stále dostačující. Lukašenko nadále usiloval o možnost stát se následujícím prezidentem celého svazového státu Ruské federace a Běloruska. Skrze svou populistickou a posttotalitní rétoriku si Lukašenko postupně našel své sympatizanty i mezi ruskými občany a politiky.

Nakonec však došlo k nečekané změně v pozici prezidenta Ruské federace, s jehož nástupem se politický postoj Alexandra Lukašenka k Ruské federaci začal vyvíjet odlišným směrem.¹⁵⁰

Ve volebním období Alexandra Lukašenka a Borise Jelcina zažívala politická, ale také ekonomická integrace obou zemí, intenzivní spolupráci. Obě země shledaly společnou kooperaci za potřebnou. Pro běloruského prezidenta byl primární ekonomický návrat k Ruské federaci. Naopak navázání kontaktů s Běloruskem znamenalo pro ruského prezidenta geopolitické a strategické

¹⁴⁷ ŽULYS, A.: c. d., s. 151.

¹⁴⁸ AMBROSIO, T.: c. d., s. 173.

¹⁴⁹ Tamtéž.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 174.

výhody. S nástupem nového ruského prezidenta se však tyto vzájemné vztahy změnilly.

5. Spolupráce Alexandra Lukašenka s Vladimírem Putinem

Tato kapitola se zabývá vzájemnou spoluprací současného běloruského prezidenta Alexandra Lukašenka s tehdejším ruským prezidentem, Vladimírem Putinem. Vzájemné vztahy běloruského prezidenta se svým ruským protějškem nebyly již nikdy na takové úrovni, jaké tato spolupráce zažívala ve funkčním období Borise Jelcina.

Text této kapitoly se zabývá novou podobou vzájemné bělorusko-ruské kooperace, kterou nastolil Vladimír Putin, a která de facto zastavila politickou integraci obou zemí. Novou příležitostí pro obnovení myšlenky jednotné politické Unie obou zemí bylo zvolení nového ruského prezidenta Dmitrije Medveděva v roce 2008. Ten ale již od počátku prohlásil pokračování politiky svého předchůdce. Zároveň se Vladimír Putin stal v roce 2008 opět ruským premiérem, proto i tato kapitola se bude zabývat spoluprací Alexandra Lukašenka s Vladimírem Putinem až do roku 2009.

V závěru kapitoly se autor textu zabývá jednotlivými významnými faktory a činiteli bělorusko–ruské spolupráce, jež hrají důležitou roli pro udržení režimu Alexandra Lukašenka.

V kapitole bude i autorem zodpovězena výzkumná otázka: Proč Alexandr Lukašenko nepřistoupil na nabídku od Vladimíra Putina na sjednocení obou států a vytvoření společné Unie?

5. 1. Lukašenkovy politické ambice: 2002-2004

5.1.1. Putinovo přerušení politické spolupráce

Druhé politické období Lukašenkovy zahraniční spolupráce s Ruskou federací vykazuje jisté odlišné ukazatele, na rozdíl od prvního. Vzájemné vztahy obou prezidentů nebyly nikdy už na takové úrovni, na jaké byly v době Jelcinovy éry. Na rozdíl od svého předchůdce neměl Vladimír Putin nic společného s rozpadem Sovětského svazu.¹⁵¹ Od nástupu Vladimíra Putina do funkce prezidenta Ruské federace měla konkrétní podoba svazového státu silně stagnující podobu. Nový ruský prezident neměl žádnou primární potřebu se politicky sjednotit s Běloruskem, aby vyjádřil své patriotické cítění k východoslovanským zemím.¹⁵² Jeho politický záměr byl ryze pragmatický s akcentem na ekonomiku. Putinova administrativa nebyla moc nakloněna k stávajícímu směru bělorusko-ruské integrace, při kterém se Alexandr Lukašenko mohl spolehnout na politickou a ekonomickou podporu svého režimu od Ruské federace.¹⁵³

První příznak nového ruského přístupu v ruské zahraniční politice vůči Lukašenkovu Bělorusku na sebe nenechal dlouho čekat. V létě roku 2002 se dostala tato otázka do středu politických zájmů obou zemí. Dne 11. června roku 2002 jednal Alexander Lukašenko za uzavřenými dveřmi v Petrohradu se svým ruským protějškem o konkrétnější podobě svazového státu, především o plánu sjednoceného bělorusko-ruského parlamentu.¹⁵⁴ Běloruský prezident přišel s návrhem jednotného práva pro obě země, které by bylo svrchované nad právními předpisy v obou zemích. Natalia Yefimová však dodává, že „většina částí nové legislativy se shodovala s dřívější právní formou Sovětského

¹⁵¹ SILITSKI, Vitali: *BELARUS AND RUSSIA: COMRADESHIP-IN-ARMS IN PREEMPTING DEMOCRACY*. In: SILITSKI, Vitali – MOSHES, Arkady: *Political trends in the new eastern Europe: Ukraine and Belarus*. U. S. Government, Strategic Studies Institute 2007, s. 5.

¹⁵² Tamtéž, s. 5.

¹⁵³ RONTROYANNI, Clelia: *Belarusian foreign policy*. In: LYNCH, Dov (ed.): *Changing Belarus*, s. 61.

¹⁵⁴ YEFIMOVA, Natalia: *Putin Slams Belarussian Union Plan*. The St. Petersburg Times, 18. 6. 2002, <http://times.spb.ru/story/7432>.

svazu“.¹⁵⁵ V podstatě se jednalo o podobu mini Sovětského svazu mezi Běloruskem a Ruskou federací.

Po několikahodinovém jednání byly ale komentáře obou politických vůdců velmi obecné, ba pro média příliš nezajímavé.¹⁵⁶ Nicméně již po dvou dnech vystoupil ruský prezident Vladimír Putin před media v Moskvě a oznámil, že je potřeba přestat mluvit a začít jednat o konkrétní podobě integrace. Zároveň také ruský prezident zavrhnul jakoukoliv podobu novodobé formy Sovětského svazu a naznačil, že následující bělorusko–ruská spolupráce se bude odvíjet v ryze ekonomickém směru. *“Pokus o obnovení Sovětského svazu za každou cenu, a to i na úkor ekonomických zájmů naší země, by mohlo Rusko celkově oslabit...a kdo by chtěl spolupracovat s někým, kdo je slabý?”*¹⁵⁷ Putinovým pomyslným trnem v oku byla především možnost využití práva veta v rozhodujících ekonomických a politických otázkách společné Unie.¹⁵⁸

Tehdejšímu ruskému prezidentovi se nelíbila skutečnost, že by ruská politika byla podřízena názoru desetimilionového Běloruska. *„Nesmíme zapomenout, že celá běloruská ekonomika znamená pouze tři procenta ekonomiky ruské. Proto si nemůžeme dovolit vytvořit nadnárodní orgán s nejasnou funkcí.”*¹⁵⁹ Alexandr Lukašenko velice dobře věděl, že pokud by došlo k odstranění možnosti vetování jednotlivých legislativních návrhů, došlo by fakticky pouze ke geografickému sjednocení, nikoli k politickému.

Putin chtěl podobu ekonomické integrace především v rámci vzájemné hospodářské spolupráce. Ruskému kapitálu se od konce parlamentních voleb v roce 2000 nedařilo získat vliv v Bělorusku. Pro tehdejšího ruského prezidenta bylo očividné, že Lukašenko má zájem o politickou integraci pouze proto, aby od Ruska získal výhody a ústupky, ale hlavně především proto, aby si zachoval svou politickou moc v zemi.¹⁶⁰ Tento argument potvrzuje i John Lowenhardt a dodává, že díky Lukašenkovu nastolenému režimu bylo do roku 2002

¹⁵⁵ Tamtéž.

¹⁵⁶ BATURO, Alexander – MIKHAYLOV, Slava: *„I love You, You pay my rent“: Belarussian – Russian Integration*. In: DUSSEAULT, David – SAGWA, Richard (edd.): *The CIS: Form or Substance*. Helsinky, Aleksanteri Institute 2007, s. 8.

¹⁵⁷ YEFIMOVA, N.: c. d., <http://times.spb.ru/story/7432>.

¹⁵⁸ Tamtéž.

¹⁵⁹ Tamtéž.

¹⁶⁰ SAHANOVIC, H. - ŠYBIEKA, Z.: c. d., s. 219.

obnoveno 93 % hrubého národního produktu, který Bělorusko vykazovalo v roce 1989.¹⁶¹

Problémem však byla ekonomická situace Běloruska. Po svém nástupu k moci si Alexander Lukašenko zachoval mnoho komunistických ekonomických postupů, jako např. centrální nastavení ceny, či umělé vytvoření směnných kurzů.¹⁶² „Hlavním problémem však byl Lukašenkův odpor k privatizaci některých státních podniků.“¹⁶³ Běloruský prezident, který si velice zakládal na minimálním počtu ruských oligarchů ve své zemi, by nebyl moc potěšen rozšířením privátní podnikatelské sféry v Bělorusku. Vitali Silitski argumentuje, že Alexandr Lukašenko velice dobře věděl, že s nástupem privatizace by mohl jeho režim v Bělorusku oslabit, ne-li skončit. A to samozřejmě běloruský prezident nechtěl.¹⁶⁴

5.1.2. Nová nabídka politické spolupráce pro Lukašenkův režim

Později Vladimír Putin přišel s návrhem o vytvoření společné Unie na základě ruské ústavy, která by získala svou legitimitu referendem v obou zemích, došlo by k zavedení ruského rublu jako společné měny pro celou společnou Unii, a byl by posléze také zvolen nový prezident celé Unie.¹⁶⁵ Jako další možnou alternativu poté ruský prezident navrhoval možnost podobné integrace na způsob Evropské Unie. Pokud bychom se na tuto možnost vytvoření společné federace z geografického hlediska, Ruská federace by se navýšila z původních 89 subjektů o nových 7 běloruských na celkových 96 subjektů. Zároveň by se Ruská federace dostala z pohledu geopolitického hlediska až k hranicím s Polskem, jež je členem NATO.

Proč ale Alexandr Lukašenko tuto nabídku nepřijal? Nyní si můžeme odpovědět na výzkumnou otázku. Z pohledu běloruského prezidenta tato

¹⁶¹ LOWENHARDT, John: *Stuck in the middle. The shared neighbourhood of the EU and Russia, 2000–2005*. The Hague, Netherlands Institute of International relations 2005, s. 15.

¹⁶² ZLOTNIKOV, L.: *The Belorussian „economic miracle“ – illusions and reality*. In: FISCHER, S.(ed.): *Back from the cold? The EU and Belarus in 2009*, s. 67.

¹⁶³ SILITSKI, V.: *BELARUS AND RUSSIA: COMRADESHIP-IN-ARMS IN PREEMPTING DEMOCRACY*. In: SILITSKI, V. – MOSHES, A.: *Political trends in the new eastern Europe: Ukraine and Belarus*, s. 6.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 6.

¹⁶⁵ BATURO, A. – MIKHAYLOV, S.: „*I love You, You pay my rent*“: *Belarussian – Russian Integration*. In: DUSSEAULT, D. – SAGWA, R. (edd.): *The CIS: Form or Substance*, s. 9.

nabídka nepřicházela v úvahu. Ani s touto nabídkou proto Alexander Lukašenko nemohl souhlasit. Pokud by došlo k vytvoření politického sjednocení s Ruskou federací, bezpochyby by to znamenalo omezení jeho moci v Bělorusku.¹⁶⁶

O několik dní později i Lukašenkova politika nabrala jiný směr. Státní televize silně odsoudila hlásající ruský směr integrace. Běloruská vláda omezila převzaté vysílání ruských televizních stanic a dokonce zrušila dvě proruské rozhlasové stanice, rádio „Mayak“ a „Yunost“.¹⁶⁷ Zároveň i Lukašenko změnil styl své rétoriky a začal být velice silným zastáncem národní suverenity a běloruských národních zájmů, čímž si u obyvatel zvýšil svou popularitu. Politologové Alexander Baturo a Slava Mikhaylov dodávají, že „*běloruský prezident vyzdvihoval především vzájemnou smlouvu z roku 1999, která měla podle něj nejlepší základy pro vytvoření společného státu, a kritizoval nové smluvní alternativy pro integraci.*“¹⁶⁸ Zároveň také Lukašenko prohlásil, že se Bělorusko nikdy nestane součástí Ruské federace jako celku.¹⁶⁹

Bělorusko–ruská integrace v jednotnou, politickou Unii se prakticky po roce 2002 zastavila. Vladimír Putin přestal dotovat Lukašenkův režim výměnou za politickou loajalitu k Ruské federaci.¹⁷⁰ Na veřejnosti Alexander Lukašenko sice stále vystupoval se svou snahou docílit společné Unie s Ruskou federací, nicméně realita tehdejších vztahů obou prezidentů byla poněkud jinde. Novou příležitostí k obnově myšlenky společné bělorusko-ruské politické Unie bylo v roce 2008 zvolení nového ruského prezidenta, Dmitrije Medveděva. Ten však již od počátku svého prezidentského mandátu potvrdil, že chystá „přímé pokračování“ politiky svého předchůdce, Vladimira Putina.¹⁷¹

Současný běloruský vůdce nejvíce podporoval společné spojení obou zemí v letech 1996–1999, neboť se tolik nebál o svou politickou suverenitu. Pokud by Boris Jelcin v tomto časovém období nabídl Alexandru Lukašenkovi

¹⁶⁶ ŽULYS, A.: c. d., s. 160.

¹⁶⁷ BATURO, A. – MIKHAYLOV, S.: „*I love You, You pay my rent*“: *Belarussian – Russian Integration*. In: DUSSEAU, D. – SAGWA, R. (edd.): *The CIS: Form or Substance*, s. 9.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 10.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 10.

¹⁷⁰ SOUKUP, Ondřej: *Lukašenko se odvrací od Ruska, sází na EU*. [ihned.cz, 16. 2. 2007, http://hn.ihned.cz/3-20449550-luka%9Aenko-500000_d-37](http://hn.ihned.cz/3-20449550-luka%9Aenko-500000_d-37).

¹⁷¹ SOUKUP, Ondřej: *Profil Dmitrije Medveděva: Putinův právní poradce*. [ihned.cz, 22. 2. 2008, http://zahranicni.ihned.cz/c4-10029910-23036030-003000_d-dmitrij-medvedev](http://zahranicni.ihned.cz/c4-10029910-23036030-003000_d-dmitrij-medvedev).

možnost spojení Běloruska s Ruskou federací, běloruský prezident by tuto nabídku pravděpodobně přijal. Putinův návrh však už běloruský vůdce honosně odmítl, neboť věděl, že kvůli Putinově popularitě v Rusku by už pro něj v této politické Unii nezbylo místo.¹⁷²

Priority Alexandra Lukašenka a Vladimíra Putina ve vzájemných vztazích můžeme ve zkratce vyjádřit v následujícím souhrnu:

Jak se na politickou Unii Běloruska a Ruské federace dívá:¹⁷³

Vladimír Putin:

- Bělorusko je pro Ruskou federaci „bránou k Západu“, z geopolitického a geografického hlediska velice důležitým územím; jedná se o tranzitní zemi
- Rusko se snaží mít vliv v bývalých zemích SSSR
- Moskva nechce Bělorusko ekonomicky podporovat
- Znervózňuje jej autoritářská politika Alexandra Lukašenka
- Vadí mu neschopnost Minsku provést reformy

Alexander Lukašenko:

- Jeho politická kariéra byla vystavěna na sblížení se s Ruskou federací
- Vidí v Rusku vlivného ekonomického partnera a mezinárodní ochranu pro svůj režim
- Lukašenkův režim je v mezinárodní izolaci a Moskva je de facto hlavním běloruským spojencem jak v politické tak i v geopolitické a ekonomické rovině
- V 90. letech minulého století se snažil A. Lukašenko získat funkci prezidenta Unie obou zemí

¹⁷² DANILOVICH, A.:c. d., s. 131.

¹⁷³ RYBÁŘ, Jan: *Rusko už nezajímá superstrát s Běloruskem*. MF DNES, 20. 6: 2002, <http://mfdnes.newtonit.cz>.

- Jako politik – populist, chtěl Lukašenko uspět se svou posttotalitní rétorikou také u ruské společnosti

Z tohoto souhrnu si lze povšimnout, že zájmy obou politiků se zcela neztotožňují. Od roku 2002 se rétorika obou prezidentů na toto téma výrazně nezměnila. Proto bylo zřejmé, že politická podoba společného Svazového státu byla za takových podmínek nereálná. I přesto však žádná z těchto stran nechce myšlenku společné Unie zcela zavrhnout. Navíc Lukašenkova politika a legitimita je de facto postavena na bližší spolupráci s Ruskou federací.

V následující části práce se autor bude zabývat především jednotlivými podstatnými faktory, jež hrají důležitou roli pro udržení režimu Alexandra Lukašenka v Bělorusku.

5.2. Faktory ovlivňující režim Alexandra Lukašenka v Putinově období

5.2.1. Energetické zdroje

Jednou z nejdůležitějších oblastí spolupráce pro běloruskou ekonomiku je dovoz ruských nerostných surovin, především surové ropy a zemního plynu. Jak už bylo autorem práce dříve zmíněno, běloruský průmysl je na těchto energetických komoditách silně závislý, neboť více než 80 % dováženého zemního plynu je v Bělorusku spotřebováno na výrobu elektrické energie.¹⁷⁴

Společně s Ukrajinou a Moldávií tvoří Bělorusko tranzitní země, které dohromady přepravují 95 % těchto ruských nerostných surovin do Evropy.¹⁷⁵ Je to právě Bělorusko, které plynovodem Jamal zásobuje důležitého ruského ekonomického spojence, Spolkovou republiku Německo. Byl to současný běloruský prezident, kdo odebíral do roku 2002 tyto ruské uhlovodíkové suroviny za nejlevnější cenu v Evropě.¹⁷⁶ Rusko si touto spoluprací de facto zajišťovalo spolehlivý transport svých surovin.¹⁷⁷ Margarita Balmaceda a Kevin Rosner uvádí, že „ačkoliv ceny ruské ropy a zemního plynu pro Bělorusko v roce 2000 vzrostly, zůstaly i nadále nižší, nežli ceny mezinárodní.“¹⁷⁸ S výměnou ruského prezidenta v roce 2000 se však začal export těchto ruských komodit přes bývalou zemi Sovětského svazu mírně komplikovat.¹⁷⁹

S nástupem Vladimíra Putina musel Alexandr Lukašenko přestat počítat se svou politickou myšlenkou sjednocení obou zemí a začít přemýšlet v ryze ekonomickou spoluprací. „Už v průběhu prvního Putinova volebního období (2000 – 2004) dávalo ruské vedení najevo, že není ochotno na společný stát

¹⁷⁴ STERN, Jonathan – YAFIMAVA, Katja: *The 2007 Russia – Belarus Gas Agreement*. Oxford, Institute for energy studies 2007, s. 5.

¹⁷⁵ BRUCE, Chloe: *Fraternal Friction or Fraternal Fiction? The Gas Factor in Russian – Belarusian Relations*. Oxford Institute for Energy Studies, University of Vienna 2005. s. 6.

¹⁷⁶ BALMACEDA, M.: At a crossroads: the Belarusian – Russian energy – political models in crisis. In: FISCHER, S. (ed.): *Back from the cold? The EU and Belarus in 2009*, s. 82.

¹⁷⁷ BALMACEDA, Margarita – ROSNER, Kevin (ed.): *Belarus: Oil, Gas, Transit Pipelines and Russian Foreign Energy Policy*. GMB Publishing, London 2006. s. 33.

¹⁷⁸ BALMACEDA, M. – ROSNER, K. (ed.): *Belarus: Oil, Gas, Transit Pipelines and Russian Foreign Energy Policy*, s. 8-9.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 6.

s Bělorusy doplácet.“¹⁸⁰ Ruský prezident moc dobře věděl, že nejmocnějšími hybnými pákami jsou ve vztahu k Lukašenkově politice energie: ropa a zemní plyn.¹⁸¹

5.2.1.1. Lukašenkova čtyřdenní plynová „válka“

Od rozpadu Sovětského svazu byla běloruským hlavním dodavatelem plynu ruská společnost Gazprom.¹⁸² Do roku 2002 Alexandr Lukašenko nakupoval ruský plyn za ceny, jež byly stanoveny písemnou smlouvou s Ruskou federací v roce 1995 při vytvoření společné celní unie. Díky této smlouvě mohlo Bělorusko dovážet ruský plyn za stejně ceny, jaké se pohybovaly na ruském domácím trhu.¹⁸³ Podmínkou pro tyto vskutku exkluzivní ceny byla ale částečná (50 %) privatizace státní běloruské společnosti Beltransgaz ve prospěch ruské společnosti Gazprom, jehož majoritním vlastníkem je Ruská federace. *„Tímto krokem chtěla Moskva především kontrolovat průběh tranzitu svého plynu na Západ a zajistit si vliv ruské politiky vůči Bělorusku.“*¹⁸⁴ Přestože je běloruský průmysl zcela závislý na dodávkách ruského plynu, nemohl Alexandr Lukašenko s těmito podmínkami privatizace souhlasit. Politolog Martin Laryš k této situaci dodává, že *„pokud Lukašenko ztratí kontrolu nad běloruským energetickým sektorem, významně oslabí ekonomické základy své autority, což může následně vyústit ve ztrátu autority politické. Proto se běloruský prezident zarputile snaží udržet si nad běloruskými energetickými společnostmi plnou kontrolu.“*¹⁸⁵ To se také potvrdilo v září 2002, kdy Gazprom zjistil, že Beltransgaz je stále na seznamu Lukašenkových běloruských národních společností, které nemohly být privatizovány. Vladimír Putin tehdy pohrozil

¹⁸⁰ DÜRR, J. - ŽÍDKOVÁ, M.: *Bělorusko-ruské spojenectví po roce 1991 a jeho další perspektivy*. In: SOULEIMANOV, E. a kol.: *Rusko a postsovětský prostor*, s. 181.

¹⁸¹ VESELÁ, Kateřina: *Bělorusko – Ruské vztahy*. Závěrečná bakalářská práce. Brno FF MU 2007. s. 33.

¹⁸² WOEHREL, Steven: *Russian Energy Policy Toward Neighboring Countries*. Congressional Research Service 2009, s. 13.

¹⁸³ STERN, J. – YAFIMAVA, K.: c. d., s. 2.

¹⁸⁴ BALMACEDA, M. – ROSNER, K. (ed.): *Belarus: Oil, Gas, Transit Pipelines and Russian Foreign Energy Policy*, s. 9.

¹⁸⁵ LARYŠ, Martin: *Problématický vývoj Rusko-Běloruských vztahů*. ruskodnes.cz, 10. 9. 2007, <http://www.ruskodnes.cz/index.php?page=clanek&id=583>.

svému běloruskému protějšku zvýšením cen ruského plynu od roku 2004, pokud se do dubna 2003 Beltransgaz nestane akciovou společností.¹⁸⁶

Ruskému prezidentu dále vadila výše nezaplacených běloruských dluhů za ruské komodity. Běloruský vůdce se však zase bránil dluhem Ruské federace za tranzit ruských surovin.¹⁸⁷ Chloë Bruce dodává, že „*důležitou roli hrála také cena za prodej podílu Beltransgazu. Gazprom nabízel částku ve výši 600 milionů dolarů, zatímco Lukašenkův politický aparát ohodnotil daný podíl společnosti na 5 miliard dolarů.*“¹⁸⁸ Proto za daných podmínek k prodeji podílu společnosti Beltransgaz nedošlo.

Vše vyvrcholilo 1. ledna roku 2004, kdy Gazprom přerušil dodávku zemního plynu do Běloruska.¹⁸⁹ Ačkoliv se Alexandr Lukašenko snažil najít jiný, ekvivalentní zdroj zemního plynu ve společnostech Transnafta a ITERA Group, musel se nakonec navrátit k dohodě s Gazpromem, neboť jednotlivé plynové zásoby obou zmiňovaných společností nebyly pro současný Lukašenkův režim dostačující.¹⁹⁰ „*V červnu roku 2004 došlo k podpisu nové smlouvy o dovozu ruského zemního plynu, avšak již za vyšší prodejní ceny a vyšší tranzitní poplatky.*“¹⁹¹ Do jednání s Ruskou federací vstupoval běloruský prezident už oslaben, neboť věděl, že Vladimír Putin je pro svůj politický úspěch schopen použít jakýchkoliv důrazných metod.

Obnovením bilaterální smlouvy o dovozu ruského plynu se však Lukašenkovy vztahy s Moskvou nezlepšily. Naopak, vzájemné vztahy obou zemí se po Putinově přehodnocení ruské energetické politiky výrazně ochladily. Pro režim Alexandra Lukašenka to de facto znamenal konec levných energetických dotací z Ruska.

¹⁸⁶ STERN, J. – YAFIMAVA, K.: c. d., s. 2.

¹⁸⁷ VESELÁ, K.: c. d., s. 22.

¹⁸⁸ BRUCE, Ch.: c. d., s. 17.

¹⁸⁹ STERN, J. – YAFIMAVA, K.: c. d., s. 2.

¹⁹⁰ BRUCE, Ch.: c. d., s. 17.

¹⁹¹ STERN, J. – YAFIMAVA, K.: c. d., s. 2.

5.2.1.2. Ropná krize Lukašenkova režimu: 2006

Hlavní příčinou následujícího energetického konfliktu byla problematika navýšení cen ruského zemního plynu a obchod s ropnými produkty. Předmětem sporu v oblasti zemního plynu byla primární snaha ruské společnosti Gazprom o částečnou privatizaci podílu běloruské plynové společnosti Beltransgaz, o který Gazprom usiloval již od roku 2003.¹⁹² Alexandr Lukašenko však stále tuto možnost oddaloval, neboť se obával vlivu ruské politiky v běloruské ekonomice. Pod hrozbou Moskvy, že dojde k navýšení ceny ruského plynu na 200 dolarů za 1000 krychlových metrů, nakonec došlo 1. prosince 2006 k dohodě mezi Alexandrem Lukašenkem a Vladimírem Putinem na budoucím postupu prodeje 50 % podílu běloruské společnosti Beltransgaz ruskému Gazpromu, který byl ochoten zaplatit částku 2, 5 miliardy dolarů během čtyřletého období.¹⁹³

V poslední den roku 2006 byla také podepsána nová smlouva o dodávkách zemního plynu do Běloruska, která deklarovala odebírání ruského zemního plynu za 100 dolarů za 1000 krychlových metrů a následné navyšování ceny komodity až do roku 2011, kdy bude Bělorusko platit stejnou cenu jako ostatní evropští odběratelé.¹⁹⁴

Zajištěním nového kontraktu o dovozu ruského plynu si Alexandr Lukašenko pomohl pouze částečně. S navyšováním cen komodit současný běloruský prezident nepočítal, proto bylo pouhou otázkou času, kdy dojde k dalšímu vzájemnému konfliktu.

Hlavním problémem, jenž vyvrcholil třídním přerušáním dodávky surové ropy do Běloruska a Evropy, byly běloruské obchody s ropnými produkty. Hayes Wingfield z BBC News dodává, že „běloruské ropné společnosti ročně odkupovaly několik milionů tun ruské surové ropy za velice nízkou cenu, jejíž následně zpracovaná forma byla prodávána za standardní

¹⁹² JUST, Jiří: *Rusko-běloruský energetický konflikt a jeho možný dopad*. Internetový server blog.respekt.cz., 14. 1. 2007, <http://just.blog.respekt.cz/c/1554/Rusko-belorusky-energeticky-konflikt-a-jeho-mozny-dopad.html>.

¹⁹³ *Beltransgaz, Gazprom register agreement on creation of joint venture*. 21. 5. 2007, <http://news.belta.by/en/news/econom/?id=155953>.

¹⁹⁴ STERN, J. – YAFIMAVA, K.: c. d., s. 1.

evropské tržní ceny.“¹⁹⁵ Zároveň Bělorusko zavedlo tranzitní clo, které mělo být splaceno odběrem surové ropy, která směřovala západním odběratelům.¹⁹⁶ S takovým to přístupem nesouhlasila ruská státní společnost Transněft, která po zjištění nezákonného odčerpávání běloruských společnosti, přerušila dodávku ruské ropy do Evropy.¹⁹⁷

Po třech dnech sporu, jež energeticky zasáhl celou střední Evropu, našli Alexandr Lukašenko a Vladimír Putin společné řešení. Dne 12. ledna 2007 byla podepsána nová dohoda obou zemí.¹⁹⁸ Nejdůležitějším bodem společné dohody bylo zavedení cla na export ropy a ropných produktů, což přineslo výhody v podobě finančního zisku především ruské straně. Na běloruské straně naopak došlo k snížení ziskovosti běloruských rafinérií a exportu běloruských ropných produktů.¹⁹⁹ „Po uvalení exportního cla se cena ropy pro Bělorusko zvýšila na úroveň, kterou Alexandr Lukašenko označil za „prakticky neprodejnou“.²⁰⁰ Pro současného běloruského prezidenta to znamenalo definitivní přesvědčení, že se již nemůže ekonomicky pouze spoléhat na Ruskou federaci.

Kvůli své jednostranné politice neměl Alexandr Lukašenko příliš možností na výběr. Nakonec se běloruský vůdce obrátil s prosbou na venezuelského prezidenta Huga Cháveze, který přislíbil Bělorusku dodávky ropy, výměnou za pomoc při vyzbrojování venezuelské armády.²⁰¹ Nicméně ani tento nový zdroj surovin nemohl plnohodnotně zastoupit veškeré ruské dodávky ropy na běloruský trh. Navíc i z finančního hlediska to bylo pro Alexandra Lukašenka nerentabilní.²⁰² Proto se Alexander Lukašenko musel i nadále primárně spoléhat na ruské dodávky surovin.

¹⁹⁵ WINGFIELD - HAYES, Rupert: *Oil row highlights changing ties*. BBC News, 8. 1. 2007, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6243157.stm>.

¹⁹⁶ JUST, J.: c. d., <http://just.blog.respekt.cz/c/1554/Rusko-belorusky-energeticky-konflikt-a-jeho-mozny-dopad.html>.

¹⁹⁷ Tamtéž.

¹⁹⁸ LARYŠ, M.: c. d., <http://www.ruskodnes.cz/index.php?page=clanek&id=583>.

¹⁹⁹ Tamtéž.

²⁰⁰ BUMBA, Jan: *Ropné spojení Ruska a Běloruska je minulost*. Internetový server ihned.cz. (9. 1. 2007) (<http://hn.ihned.cz/c1-20127840-ropne-spojenectvi-ruska-a-beloruska-je-minulosti>) (3. 8. 2010).

²⁰¹ MIKULKA, Milan: *Chávez slíbil Bělorusku dodávky ropy*. ihned.cz, 9. 12. 2007, <http://zahranicni.ihned.cz/c1-22576610-chavez-slibil-belorusku-dodavky-ropy>.

²⁰² GORODYANKIN, Gleb: *Belarus cuts Russian oil imports, ups Venezuelan*. reuters.com., 17. 7. 2010, <http://uk.reuters.com/article/idUKLDE66E1TG20100715>.

5.2.1.3. Vliv „Mléčné války“ na Lukašenkův režim: 2008

Rok 2008 zastihla světovou ekonomiku finanční krize. Původ této hospodářské recese je především připisován americkým nesplaceným a předčasně ukončeným hypotékám.²⁰³ Taktéž běloruská ekonomika se nevyhnula finančnímu poklesu. Na podzim roku 2008 požádal Alexander Lukašenko Ruskou federaci o poskytnutí finanční půjčky pro oživení běloruské ekonomiky. „*Moskva Lukašenkově prosbě vyhověla a půjčila Bělorusku částku ve výši 2 miliard dolarů.*“²⁰⁴ Tento finanční obnos ale běloruskému prezidentovi nestačil, proto se ještě jednou obrátil na Moskvu s prosbou o pomoc. Ta však již nebyla vyslyšena. Alexandr Lukašenko se proto uchýlil k možnosti, kterou by málokdo očekával. Běloruský vůdce začal navazovat politické styky s Evropskou Unií. Velice v krátké době byl Lukašenkův režim zařazen do programu východního partnerství, který nabízí především ekonomickou pomoc, zónu volného obchodu, či konzultace v oblasti bezpečnosti.²⁰⁵ Zároveň také Světová banka souhlasila s poskytnutím finanční půjčky Bělorusku v hodnotě 125 milionů dolarů.²⁰⁶

Ruská odpověď na nový směr Lukašenkovy politiky na sebe nenechala dlouho čekat. Dne 6. června 2009 Rusko zakázalo dovoz více než 1200 běloruských mléčných výrobků.²⁰⁷ „*95 % produkce určené na export přitom Minsk dodává právě svému východnímu sousedovi.*“²⁰⁸ Moskva oficiálně zdůvodnila tyto své kroky argumentem, že běloruské mléčné výrobky nesplňovaly konkrétní ruské normy, jež byly ustanoveny předešlý rok.²⁰⁹ Estonský politolog Archil Chochia se však domnívá, že tato ekonomická

²⁰³ *Ekonomická krize: nejdříve špatné hypotéky, poté krach bank.* Internetový server ct24.cz. (7. 9. 2009) (<http://www.ct24.cz/ekonomika/65850-ekonomicka-krize-nejdrive-spatne-hypoteky-pote-krach-bank/>) (4. 8. 2010).

²⁰⁴ CHOCHIA, Archil: „*Milk war*“ and „*Hot war*“ : *different wars – same goals.* IN: *European Union: Current Political and economic issues.* Tallin, Institute for European Studies 2009, s. 94.

²⁰⁵ *Eastern partnership*, http://eeas.europa.eu/eastern/index_en.htm.

²⁰⁶ *World Bank Supports Belarus Energy Efficiency Program with 125 \$ million Loan*, (<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/BELARUSEXTN/0,,contentMDK:22194584~pagePK:1497618~piPK:217854~theSitePK:328431,00.html>).

²⁰⁷ BARRY, Ellen: „*Milk War*“ *Strains Russia – Belarus Ties.* The New York Times, 14. 6. 2009, <http://www.nytimes.com/2009/06/15/world/europe/15belarus.html>.

²⁰⁸ *Mezi Ruskem a Běloruskem se rozhořela „mléčná válka“.* Internetový server ct24.cz. (10. 6. 2009) (<http://www.ct24.cz/svet/57633-mezi-ruskem-a-beloruskem-se-rozhorela-mlecna-valka/>) (4. 8. 2010).

²⁰⁹ Tamtéž.

blokáda byla především ruskou odpovědí na běloruské neuznání samostatnosti dvou gruzínských odštěpených regionů – Abcházie a Jižní Osetie.²¹⁰ Tato běloruská obvinění však ruská strana popřela.

O 8 dní později oplatil běloruský prezident tuto „hospodářskou diskriminaci“ svému ruskému protějšku, když nepřijel do Ruska podepsat připravenou dohodu o vzniku Organizace dohody o kolektivní bezpečnosti (ODKB), jež pro Moskvu znamenala alternativní rovnováhu vůči NATO.²¹¹ K podepsání dohody nakonec došlo pěti ze sedmi členských zemí.²¹² Podle Andreje Popova, mluvčího běloruského Ministerstva zahraničních věcí, bylo toto jednání nelegitimní, neboť dokument nebyl podepsán všemi členskými státy, a proto byl považován za neplatný.²¹³

Reakce Kremlu na nekolegiální způsob běloruského jednání přišla brzy. Minsku hrozilo opětovné navýšení cen ruského zemního plynu a následně i zaplacení dluhu u Gazpromu, který se odhadoval na 70 milionů dolarů.²¹⁴ Alexandr Lukašenko nečekal se svou odezvou dlouho a již následující den došlo k zpřísnění celních kontrol na bělorusko-ruských hranicích.²¹⁵ Ty však vydržely pouze několik dnů. „*Po oboustranném vyjednávání mezi oběma zeměmi nakonec došlo ke zrušení těchto celních kontrol a k povolení návratu běloruských mléčných produktů na ruský trh.*“²¹⁶ Pro běloruskou ekonomiku a především pro současný Lukašenkův režim se jednalo o nesmírnou úlevu, neboť jak již bylo autorem práce zmíněno, ruský trh byl pro běloruské mléčné výrobky nezbytný.

I přes tento další bělorusko-ruský konflikt, který měl svým způsobem i politický podtext, si chtěl Alexandr Lukašenko udržet dobré vztahy se

²¹⁰ CHOCHIA, A.: „Milk war“ and „Hot war“ : different wars – same goals. IN: *European Union: Current Political and economic issues*, s. 95.

²¹¹ Roztržka mezi „Bratry“: Rusko hrozí Bělorusku plynovou válkou. Internetový server ihned.cz., 16. 6. 2009, <http://finweb.ihned.cz/c1-37455080-roztrzka-mezi-bratry-rusko-hrozi-belorusku-plynovou-valkou>.

²¹² ODKB smlouvu podepsalo Rusko, Arménie, Kyrgyzstán, Kazachstán a Tádžikistán; Nepodepsalo Bělorusko a Uzbekistán.

²¹³ BARRY, E.: c. d., <http://www.nytimes.com/2009/06/15/world/europe/15belarus.html>.

²¹⁴ Roztržka mezi „Bratry“: Rusko hrozí Bělorusku plynovou válkou. Internetový server ihned.cz., 16. 6. 2009, <http://finweb.ihned.cz/c1-37455080-roztrzka-mezi-bratry-rusko-hrozi-belorusku-plynovou-valkou>.

²¹⁵ ČTK: Rusko-běloruský spor přitahuje. Hranice jsou hlídány. týden.cz., 17. 6. 2009, http://www.m.tyden.cz/rubriky/zahranici/rusko-a-okoli/rusko-belorusky-spor-pritahuje-hranice-jsou-hlidane_125039.html.

²¹⁶ CHOCHIA, A.: „Milk war“ and „Hot war“ : different wars – same goals. IN: *European Union: Current Political and economic issues*, s. 96.

Západem, respektive s Evropskou Unií. „*Běloruskému prezidentovi se primárně jednalo o možnost zisku nových finančních prostředků pro svůj režim.*“²¹⁷ S finanční dotací ale byl spojen nutný proces demokratizace současného běloruského režimu. Proto se nakonec Alexandr Lukašenko rozhodl jednání s Evropskou Unií pozastavit.²¹⁸

5.2.1.4. Pravděpodobné ekonomické tendence Lukašenkova současného režimu po roce 2009

Hospodářský vývoj v následujících letech může velice dobře nastínit budoucí fungování Lukašenkova režimu. Nové energetické dohody mezi Běloruskem a Ruskou federací, které postupně navyšují ruské ceny komodit směrem k cenám tržním, mohou mít v budoucnu patrný vliv na politický chod současného Běloruska. Ekonom Aleš Alachnovič se domnívá, že navýšením cen ruských komodit učiní současný Lukašenkův ekonomický model neschopným. Alachnovič dále dodává, že „*jediným způsobem, jak zajistit ekonomickou stabilitu současného Běloruska, je přejít na tržní systém ekonomiky a spustit privatizaci, neboť současný typ plánovaného hospodářství nebude dostačující.*“²¹⁹

Alexandr Lukašenko je však této možnosti minimálně nakloněn. Běloruský prezident si je vědom, že pokud dovolí vstup privátních investorů do strategického běloruského průmyslu, může tak ohrozit svou politickou pozici v zemi. Jako jedna z možností, jak se tomuto řešení vyhnout, je nadále pokračovat v získávání zahraničních půjček. Tato možnost však nemá dlouhodobé řešení, neboť již současné době dluží Bělorusko svým věřitelům více než 22 miliard dolarů.²²⁰ To se samozřejmě nelíbí hlavnímu ekonomickému partnerovi, Rusku. S narůstáním a zároveň i s nesplácením

²¹⁷ Tamtéž, s. 97.

²¹⁸ *Eastern partnership*, (http://eeas.europa.eu/eastern/index_en.htm).

²¹⁹ ALACHNOVIČ, Aleš: *Recent evolutions in the belarusian economic system*. Center for Social and Economic Research Belarus. CASE Belarus 2010. s. 5

²²⁰ Tamtéž, s. 5.

těchto finančních dluhů Lukašenkovy ekonomiky, může v budoucnu dojít k dalšímu energetickému konfliktu mezi těmito zeměmi.²²¹

V blízké budoucnosti bude Alexandr Lukašenko možná muset také zvážít, kde najde svá nová tržní odbytíště pro běloruské výrobky. První krok k navázání nových vztahů udělal současný běloruský vůdce na podzim roku 2009, když podepsal společně se zástupci Ruska a Kazachstánu dohodu o vzniku celní unie.²²² Další možností odbytíště je pro současného běloruského prezidenta navázání úzké spolupráce s některou z členských zemí Společenství nezávislých států, nebo se zeměmi podobného typu politického režimu jako například Venezuela, Čína nebo Írán.²²³ Finští politologové Hiski Haukkala a Arkady Moshes se však domnívají, že „*tyto kontakty nevyváží Bělorusko z jeho kritické ekonomické závislosti na Rusku, ale mohou mu přinést dočasnou finanční úlevu.*“²²⁴ Pro Lukašenkovu ekonomiku bude proto v budoucnu důležité, jaké ekonomické vztahy budou panovat mezi Běloruskem a Ruskou federací.

5.2.2. Mezinárodní diplomatická podpora Lukašenkova režimu

5.2.2.1. Prezidentské a parlamentní volby v Bělorusku

Zpočátku mohli političtí pozorovatelé vzájemné vztahy obou prezidentů považovat za idylické. V říjnu roku 2000 se v Bělorusku konaly volby do dolní komory parlamentu. Mezinárodním společenstvím, které bylo složeno ze zástupců Evropského parlamentu a Parlamentních shromáždění OBSE a Rady Evropy, byly stanoveny čtyři podmínky²²⁵, které nutně musely být splněny,

²²¹ Což se i také projevilo v následujícím roce 2010 (Rusko přerušilo Bělorusku přísun zemního plynu). Tato práce je však autorem z časových důvodů vymezena pouze do roku 2009.

²²² CIS: *Back together*. The Economist Intelligence Unit, vol. 38, 2009, č. 45, s. 2.

²²³ GROMADZICKI, Grzegorz: *Belarusian foreign policy – change or continuity?* In: FISCHER, Sabine (ed.): *Back from the cold? The EU and Belarus in 2009*. Paris, Institute for Security Studies 2009, s. 99.

²²⁴ HAUKKALA, Hiski – MOSHES, Arkady: *Staying the course: the options of the west in the face of the Belarus*. Helsinki, Finnish Institute of International Affairs 2007, s. 5.

²²⁵ Demokratická volební legislativa; přístup všech politických stran do státních médií; zajištění odpovídajících pravomocí pro nově zvolený parlament; dodržování *de facto* „období

aby mohlo dojít pro uznání voleb za legitimní. Negativním faktorem byla především velice nízká volební účast. Běloruská opozice volby odsoudila a nakonec i bojkotovala, neboť nebyly dodrženy výše zmíněné čtyř podmínky. Důvěra občanů v tento parlament byla velice nízká, a to především z důvodu minimální pravomoci a politické roli v zemi.²²⁶ Výsledky byly nakonec označeny mezinárodním společenstvím za nelegitimní.²²⁷

Volby potvrdily Lukašenkovu politickou moc a zvýšili mezinárodní izolaci své země. Pouze ruské Ministerstvo zahraničních věcí tento výsledek přijalo a potvrdilo tím svou náklonnost pro Lukašenkův režim. Tímto gestem i zároveň vyjádřil Vladimír Putin mezinárodní ochranu pro režim běloruského prezidenta.²²⁸

O rok později, se dne 9. září 2001 konaly v Bělorusku, v souladu s novou Ústavou, prezidentské volby. Michal Kubát k tomu dodává, „že to byly první volby od roku 1995, kterých se zúčastnila i běloruská politická opozice se svým kandidátem, Vladimírem Hančarykem.“²²⁹ Běloruská opozice především kritizovala činnost volební komise, jež vyzývala občany k hlasování ještě před oficiálně stanoveným termínem voleb.²³⁰ Jednalo se především o zaměstnance státních sektorů, vojáky a studenty. Podle několika nezávislých pozorovatelů docházelo během voleb k častému porušování zákona a následně také k falzifikaci výsledků hlasování.²³¹ Výsledkem 75, 62 % všech hlasů si Alexander Lukašenko zajistil jednoznačné vítězství ve volbách. Opozice však společně s mezinárodním společenstvím tyto prezidentské volby opět neuznala za legitimní.²³²

Pouze Ruská federace reagovala pozitivně na tento výsledek voleb. Vladimír Putin během celých prezidentských voleb otevřeně podporoval Alexandra Lukašenka různými oficiálními návštěvami ruských úředníků v Minsku. Navíc státní ruské televize, které vysílaly i na běloruském území a

důvěry“ mezi vládou a opozicí. MARIÁN, Jan: *Bělorusko se připravuje na „horký politický podzim“*. Mezinárodní politika, 2000, (<http://www.amo.cz/publikace/belorusko-se-pripravuje-na-horky-politicky-podzim.html>).

²²⁶ KUBÁT, M. a kol.: *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy*, s. 50.

²²⁷ MARIÁN, J.: c. d., <http://www.amo.cz/publikace/belorusko-se-pripravuje-na-horky-politicky-podzim.html>.

²²⁸ AMBROSSIO, T.: c. d., s. 184.

²²⁹ KUBÁT, M. a kol.: *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy*, s. 50.

²³⁰ Tamtéž.

²³¹ Tamtéž, s. 51.

²³² Tamtéž.

byly pod důkladnou kontrolou Kremlu, se po dobu voleb vyhýbali jakékoli kritice a spíše se snažili vytvořit pozitivní obraz běloruského prezidenta. Záhy po Lukašenkově vítězství poblahopřál Vladimír Putin jako jeden z prvních gratulantů „staronovému“ prezidentu Běloruska.²³³

O dva dny později, dne 11. září 2001, se však stala událost, která ovlivnila nastolený kurz bělorusko–ruské politické spolupráce. Do dvou mrakodrapů světového obchodního centra v New Yorku narazila dvě letadla, která byla ovládána teroristy, jež podporoval Usáma bin Ládín.²³⁴ Většina západních zemí se připojila k Spojeným Státům Americkým v boji proti terorismu. Svou podporu vyjádřil i také Vladimír Putin, neboť sám měl v Rusku zkušenosti s různými teroristickými útoky během rusko–čečenské války.²³⁵ Tímto gestem se však dostal ruský prezident do poněkud schizofrenní situace. Na jedné straně spojenec USA a na druhé straně spojenec státu, který byl odmítán prozápadními zeměmi společně s USA za svou nedemokratickou podobu, tj. s Běloruskem.²³⁶ *V tomto okamžiku, když se Putin snažil o sblížení vzájemných vztahů s Evropskou Unií a USA, byla Lukašenkova protizápadní rétorika pro Rusko spíše překážející.*²³⁷

I přes pozdější politické neshody mezi oběma prezidenty, Putin stále pokračoval v politické a diplomatické podpoře Lukašenkova režimu, neboť si uvědomoval důležitost běloruského spojení. Z geopolitického hlediska byla pro Putina pozice Běloruska, jako hraniční země s Evropskou Unií²³⁸ a některými členskými státy NATO, velice přínosná.

V roce 2004 se konaly v Bělorusku další parlamentní volby, které byly i zároveň spojeny s všelidovým referendem o zrušení omezení funkčního období pro prezidenta. Západní instituce označily tyto volby opět za zmanipulované a bylo to pouze Rusko, které vyjádřilo mezinárodní podporu pro Lukašenkův

²³³ AMBROSSIO, T.: c. d., s. 122.

²³⁴ *Spojené státy si připomínají osmé výročí teroristických útoků z 11. září.* idnes.cz, 11. 9. 2009, http://zpravy.idnes.cz/spojene-staty-si-pripominaji-osme-vyroci-teroristicky-utoku-z-11-zari-1at/zahranicni.asp?c=A090911_104733_zahranicni_stf.

²³⁵ SEIDLOVÁ, Vanda: *Rusko–čečenský konflikt.* e-polis.cz, 28. 9. 2006, <http://www.e-polis.cz/mezinarodni-vztahy/158-rusko-cecensky-konflikt.html>.

²³⁶ VESELÁ, Kateřina: c. d., s. 33.

²³⁷ RONTYANNI, C.: *Belarusian foreign policy.* In: LYNCH, D. (ed.): *Changing Belarus,* s. 61.

²³⁸ Jedná se především o země, které vstoupily do Evropské Unie od roku 2004; tj. Polsko, Lotyšsko, Litva.

režim.²³⁹ Stejná situace se opakovala i v roce 2006 při běloruských prezidentských volbách, kdy Vladimír Putin veřejně vyjádřil podporu Alexandru Lukašenkovi.²⁴⁰

Ačkoliv se ruská mezinárodní podpora od roku 2000 zhoršila²⁴¹, je pro zachování současného režimu Alexandra Lukašenka stále nejdůležitější. S Ruskou federací je Bělorusko členem několika mezinárodních organizací, například Společenství nezávislých států, Euroasijské ekonomické společenství nebo Organizace dohody o kolektivní bezpečnosti.²⁴² Ve všech společných organizacích ale obě země udržují úzkou spolupráci. To potvrzuje i polský politolog Grzegorz Gromadzki který dodává, že vzájemné vztahy s Ruskou federací představují hlavní rozměr běloruské zahraniční politiky a zároveň i současné politiky Alexandra Lukašenka.²⁴³

²³⁹ AMBROSIO, T.: c. d., s. 178.

²⁴⁰ Tamtéž, s. 179.

²⁴¹ Hlavním důvodem byly Bělorusko-ruské spory o dovoz fosilních paliv.

²⁴² *Belarus and International Organisations*. Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Belarus, 10. 8. 2010, http://mfa.gov.by/en/multilateral/int_org/.

²⁴³ GROMADZICKI, G.: *Belarusian foreign policy – change or continuity?* In: FISCHER, S.: *Back from the cold? The EU and Belarus in 2009*, s. 96.

5.2.2.2 Mezinárodní izolace Lukašenkova režimu

Důležitým elementem, proč se současný Lukašenkův režim silně orientuje na Ruskou federaci, je mezinárodní izolace od ostatních vlivných zemí, či nadnárodních organizací. Jedná se především o Spojené státy americké a Evropskou Unii.

V roce 2004 podepsal tehdejší americký prezident George Bush tzv. *Belarus Democracy Act*, který umožňoval zavedení ekonomických sankcí proti běloruské vládě a politické a finanční podporování běloruských opozičních hnutí.²⁴⁴ Hlavním důvodem této reakce Spojených států Amerických bylo nedodržování základních lidských práv a svobod a potlačování demokratického vývoje v zemi. V současné době se americká vláda distancuje od jakékoliv podoby ekonomické a politické spolupráce s režimem Alexandra Lukašenka, pokud nedojde k výše zmíněným reformám.²⁴⁵

V otázce spolupráce s Evropskou unií se de facto jedná o stejné podmínky pro Bělorusko, jaké si stanovují Spojené státy americké. Podle Catherine Ashtonové, vysoké představitelky Unie pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku, je vzájemná kooperace s Běloruskem závislá na procesu demokratizace současného Lukašenkova režimu a ochraně lidských práv a svobod.²⁴⁶ Na takové podmínky ale současný běloruský prezident nepřistoupí, neboť působením demokratických reforem by mohlo dojít k ohrožení současného Lukašenkova režimu.

Pokud by se některá země, či nadnárodní organizace rozhodla změnit současnou politickou situaci v Bělorusku, musela by se nejdříve vypořádat s možností konfliktu s hlavním běloruským spojencem, s Ruskou federací. Vojenský střet, či ekonomické embargo za strany Ruské federace je proto v současné době dostatečným argumentem pro nevměšování se cizích zemí do vnitřních záležitostí současné Lukašenkovy politiky.²⁴⁷

²⁴⁴ U. S. Department of the State. *Background Note: Belarus* 14. 7. 2010. (<http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5371.htm>).

²⁴⁵ Tamtéž.

²⁴⁶ ASHTON, Catherine: *Prohlášení vysoké představitelky jménem EU k situaci v Bělorusku*. Rada Evropské unie. 31. 3. 2010, <http://www.consilium.europa.eu/App/Search/searchMeta.aspx?id=1&lang=CS&searchterm=B%c4%9blorusko>.

²⁴⁷ AMBROSIO, T.: *c. d.*, s. 206.

5.2.2.3. Pravděpodobný vývoj Lukašenkovy mezinárodní politické spolupráce po roce 2009

Existence režimu Alexandra Lukašenka se v budoucnu neobejde bez mezinárodní politické garance. Současný běloruský prezident si je vědom, že svou politickou poslušností k Moskvě si může zajistit jednotlivé potřebné finanční a politické jistoty pro existenci svého režimu.²⁴⁸ Navázáním mezinárodního kontaktu s Evropskou Unií nebo se Spojenými státy americkými by znamenalo možnost implementace demokratizace a liberalizace trhu do Lukašenkova režimu. Představa o možné spolupráci se proto jeví jako nereálná. Jako nová možnost pro Alexandra Lukašenka na získání mezinárodní legitimacy se jeví i navázání politických kontaktů s Čínskou lidovou republikou. Zde by se však především jednalo o ekonomickou stránku spolupráce, nežli o politickou.²⁴⁹ Obě země jsou si navíc geograficky vzdálené a nemají natolik vzájemně spojenou historii, jazyk a kulturu. Proto i tato možnost politické spolupráce se jeví jako méně pravděpodobná, nežli spolupráce s Moskvou. Ekonomický kontakt s Ruskem je pro Lukašenkův režim v současné době zásadní. Export běloruských produktů na ruský trh a naopak dovoz stále cenově levných ruských surovin jsou jedním ze základních bodů Lukašenkovy politiky. Politologové Jakub Dürr a Markéta Žídková argumentují, že pouze díky politické spolupráci s Ruskou federací se režim Alexandra Lukašenka doposud neocitl v úplné mezinárodní izolaci.²⁵⁰

Přestože jsou obě země pro sebe vzájemně politicky důležité, je evidentní, že rozhodující moc bude mít Moskva. Od roku 2000 dochází kvůli jednotlivým energetickým sporům k zhoršování politických vztahů, což by mohlo hrát v budoucnu signifikantní roli. Moskva po Lukašenkovi požaduje liberalizační ekonomické reformy, které však běloruský vůdce pro zachování svého vlivu v režimu není ochoten vykonat.

²⁴⁸ GROMADZICKI, G.: *Belarusian foreign policy – change or continuity?* In: FISCHER, S. (ed.): *Back from the cold? The EU and Belarus in 2009*, s. 103.

²⁴⁹ *President Lukashenko urges more action on Chinese investment projects.* The Belarussian-Chinese Committee. (25. 6. 2010) (<http://www.belaruschina.by/en/news/2010/June/25June-627.html>).

²⁵⁰ DÜRR, J. - ŽÍDKOVÁ, M.: *Bělorusko-ruské spojení po roce 1991 a jeho další perspektivy.* In: SOULEIMANOV, E. a kolektiv: *Rusko a postsovětský prostor*, s. 186.

Důležitým mezníkem pro budoucnost současného Lukašenkova režimu budou běloruské prezidentské volby v roce 2011. Podle Vladimira Frolova bude při těchto volbách velice důležité, zdali se najde další proruský orientovaný kandidát, který by adekvátně konkuroval kandidatuře Alexandra Lukašenka.²⁵¹ Pro Moskvu budou tyto volby otázkou další budoucí podoby vzájemné spolupráce. Lze proto tvrdit, že Rusko by raději preferovalo spolupráci s Běloruskem bez problematického Alexandra Lukašenka, než s ním. Zároveň se však Moskva obává možného nástupu nového prezidenta, který by zemi nasměroval ke spolupráci se Západem.²⁵² Proto bude Ruská federace i v následujících volbách podporovat „proruského“ kandidáta. Současný prezident Alexandr Lukašenko, který má stále vysoké procento popularity mezi obyvateli, je proto považován za nejmávanějšího kandidáta na zvolení.²⁵³

Pokud by se však do té doby našel jiný „proruský“ kandidát, který by byl více nakloněn politice Ruské federace, než současný běloruský prezident, jednalo by se o možné ohrožení existence Lukašenkova režimu. Prostřednictvím ekonomického, politického nebo i mediálního vlivu by mohla Ruská federace výrazně podpořit daného kandidáta a zároveň i ovlivnit průběh prezidentských voleb, které by i posléze mohly vyvrcholit zánikem současného Lukašenkova režimu.

Ruská federace bude i proto v budoucnu v Bělorusku vnímaná jako více než jen sousední země a vice versa.²⁵⁴

²⁵¹ FROLOV, Vladimír: *Kremlin Needs plan B To Oust Lukashenko*. The Moscow Times. 26. 7. 2010, <http://local.themoscowtimes.com:8888/opinion/article/kremlin-needs-plan-b-to-oust-lukashenko/411007.html>.

²⁵² Tamtéž.

²⁵³ Tamtéž.

²⁵⁴ DÜRR, J. - ŽÍDKOVÁ, M.: *Bělorusko-ruské spojenectví po roce 1991 a jeho další perspektivy*. In: SOULEIMANOV, E. a kolektiv: *Rusko a postsovětský prostor*, s. 186.

Závěr

Tato práce se zabývala vlivem běloruské zahraniční politiky na zachování režimu Alexandra Lukašenka. Bělorusko-ruská spolupráce byla autorem vymezena na dvě časová období, která se vzájemně lišila tím, kdo byl v dané době v Ruské federaci u politické moci. V prvním období bělorusko-ruské spolupráce (1994-1999) byly autorem zanalyzovány jednotlivé příčiny a faktory vzájemné kooperace, které posléze zajistily politickou a ekonomickou stabilitu pro Lukašenkův zavedený režim. Důležitým mezníkem pro tuto práci byla změna ruského prezidenta v roce 2000. Druhé období bělorusko-ruské spolupráce (2000-2009) je založeno na odlišných politických a ekonomických prioritách obou prezidentů. Autor poukazuje především na změnu vzájemných vztahů mezi Alexandrem Lukašenkem a Vladimírem Putinem, což se posléze zobrazilo i ve vzájemné spolupráci. V této části práce autor analyzoval jednotlivé politické a ekonomické kroky obou prezidentů, které měly vliv na existenci Lukašenkova režimu. Autor především analyzoval energetickou spolupráci obou zemí, na které demonstroval jasnou převahu politiky Ruské federace nad Alexandrem Lukašenkem. V závěru práce autor naznačil možný budoucí vývoj Lukašenkova režimu.

V úvodu práce byly autorem stanoveny dvě výzkumné otázky a jedna hypotéza. Odpověď na první výzkumnou otázku (*Proč běloruští občané souhlasili ve všelidovém referendu v roce 1996 se silnější orientací na Ruskou federaci?*) byla autorem zodpovězena v třetí kapitole této práce. Během existence Sovětského svazu patřila tehdejší Běloruská sovětská socialistická republika mezi jednu z nejbohatších svazových republik. Země tehdy zažívala výrazný ekonomický nárůst. Z chudého agrárního Běloruska se během 72 let stala vyspělá sovětská republika. Tato skutečnost se následně projevila také ve zvýšení životní a společenské úrovně u obyvatelstva. Běloruští občané proto komunistický režim podporovali, neboť tehdejší politika Sovětského svazu byla pro zemi velmi prospěšná. Po rozpadu Sovětského svazu ale přišlo pro Bělorusko období hospodářského útlumu. Když na počátku 90. let minulého století nastala v zemi ekonomická krize, lidé opět začali nostalgicky vzpomínat na „staré časy“, které pamatovali z dob Sovětského svazu. Této příležitosti

využil Alexandr Lukašenko, který svou politickou kariéru založil na spolupráci s Ruskou federací. Když pak v roce 1995 vyhlásil současný běloruský prezident všelidové referendum, kde jedním z bodů byla i ekonomická integrace s Ruskem, běloruští obyvatelé neměli důvod, proč tuto nabídku zamítnout. Navíc většina tehdy žijících občanů zažila pouze období Sovětského svazu a neměla zkušenosti s jakoukoliv jinou možností ekonomické a politické spolupráce.

Odpověď na druhou výzkumnou otázku (*Proč Alexandr Lukašenko nepřistoupil na nabídku od Vladimíra Putina na sjednocení obou států a vytvoření společné Unie?*) můžeme nalézt v páté kapitole této práce. Počátkem nástupu Vladimíra Putina do prezidentského úřadu Ruské federace se bělorusko-ruská spolupráce změnila. Ruský prezident už neměl potřebu vytvořit společnou politickou integraci s Běloruskem jako jeho předchůdce, neboť si byl vědom možnosti oslabení ruské suverenity. Navrhl proto takovou podobu společné Unie, která byla výhodnější pro ruskou stranu. Jeden z hlavních bodů nové politické spolupráce bylo zvolení prezidenta celé Unie všelidovým referendem. Takovou nabídku ale nemohl Alexandr Lukašenko přijmout, neboť se obával o svou politickou suverenitu. Běloruský prezident si byl vědom, že kvůli Putinově narůstající popularitě by už pro něj v této politické Unii nezbylo místo.

V úvodu práce byla autorem stanovena hypotéza: *Současný režim Alexandra Lukašenka (tak jak byl nastaven) je od roku 2000 stále více ekonomicky a politicky závislý na Ruské federaci, která přestože nechce o své spojení s Běloruskou republikou přijít, je jediným politickým aktérem mezinárodních vztahů, který může Lukašenkův režim dovézt k zániku.* Tato hypotéza byla srozumitelně dokázána autorem práce v průběhu celé práce.

Politické směřování zahraniční politiky Alexandra Lukašenka bylo od počátku stanoveno na bližší spolupráci s Ruskou federací. Tento argument byl v práci autorem dokázán příkladem výsledku běloruského všelidového referenda v roce 1995 o bližší integraci s Ruskou federací. Během prvního období Bělorusko-ruské kooperace (1994-1999) byla vzájemná součinnost obou prezidentů intenzivní. Autor v práci vyjádřil dva nejdůležitější Lukašenkovy důvody pro spolupráci s Ruskou federací – důvod ekonomický a politický. Díky své „proruské“ rétorice si zajistil Alexandr Lukašenko

nadstandardní ekonomickou spolupráci, což autor v práci demonstruje na dvou příkladech: (1) vytvoření společné Celní unie mezi oběma státy, která zajišťovala běloruským výrobkům bezcelně vstoupit na ruský trh a (2) dovozem levných ruských komodit pro běloruské odběratele. Autor důležitost surovinové spolupráce následně dokázal i příkladem, kdy od počátku 90. let minulého století Bělorusko dováželo z Ruska 86% ropy a dokonce 100% zemního plynu. Pro důkaz vzájemné spolupráce se autor v práci zabýval i ruským záměrem pro bělorusko-ruskou spolupráci. Pro Borise Jelcina znamenala reciproční kooperace výhody, především v rovině geopolitické a strategické. Důvodem silné kooperace mezi oběma prezidenty byla také společná myšlenka pro politickou integraci. Autor tento argument potvrdil konkrétními politickými smlouvami, které byly mezi oběma prezidenty v tomto období bělorusko-ruské kooperace (1994-1999) uzavřeny. V roce 1996 byla podepsána Dohoda o vytvoření Společenství Běloruska a Ruska. O rok později došlo k podpisu smlouvy o vytvoření Svazu Běloruska a Ruska. Koncem roku 1999 byla Alexandrem Lukašenkem a Borisem Jelcinem podepsána konečná dohoda o vytvoření Svazového státu. Jeden z důvodů Alexandra Lukašenka pro politickou integraci byla potřeba získat mezinárodní ochranu Ruské federace pro svůj zavedený režim. Zároveň viděl běloruský prezident v této politické integraci i svou příležitost, jak se dostat k politické moci v Rusku. Lze proto konstatovat, že díky této ekonomické a politické kooperaci s Borisem Jelcinem si prezident Běloruska během prvního období bělorusko-ruské spolupráce (1994-1999) získal stabilitu pro svůj zavedený režim.

Změna ve vzájemné spolupráci nastala s nástupem Vladimíra Putina. Autor tuto změnu v práci ověřil jiným přístupem nového ruského prezidenta k společné politické integraci. Putinovi se nelíbila především skutečnost, že by ruská politika byla podřízena názoru desetimilionového Běloruska. V práci byla posléze definována nová podoba politického sjednocení, která ale více vyhovovala ruské straně spolupráce. Tu však už běloruský prezident neakceptoval. Pokud by Bělorusko vstoupilo do společné Unie za těchto podmínek, mohlo by dojít k Lukašenkově omezení suverenity a posléze i k ztrátě politické moci v zemi.

Vzájemná spolupráce se proto měla vyvíjet v ryze ekonomickém směru. Pro tehdejšího ruského prezidenta bylo zřejmé, že Alexandr Lukašenko má

zájem o politickou integraci pouze proto, aby od Ruska získal výhody a ústupky, ale zároveň aby si zachoval svou politickou moc. Vladimíru Putinovi šlo především o energetickou spolupráci obou zemí. Do roku 2002 dováželo Bělorusko ruské komodity za ceny, které byly stanoveny při vzniku Celní Unie v roce 1995. Byla zde však podmínka částečné 50 % privatizace státní běloruské společnosti Beltransgaz ve prospěch ruské společnosti Gazprom, jehož majoritním vlastníkem je Ruská federace. S touto nabídkou ale opět Alexandr Lukašenko nesouhlasil, neboť by mohl ohrozit existenci svého režimu. Běloruský prezident si byl vědom, že v případě ztráty kontroly nad energetickým sektorem by významně oslabil ekonomické základy své autority.

Situace se posléze vyostřila, když Vladimír Putin pohrozil svému běloruskému protějšku zvýšením cen ruského plynu. Ani tuto variantu spolupráce si však běloruský prezident nemohl dovolit, neboť problémem byla ekonomická situace Běloruska. Po svém nástupu k moci si Alexander Lukašenko zachoval mnoho komunistických ekonomických postupů, jako např. centrální nastavení ceny, či umělé vytvoření směnných kurzů. Navýšení cen za ruské komodity by proto mohlo opět stabilitu režimu oslabit. Tyto konfliktní zájmy a houževnatý přístup obou prezidentů vedly v období 2004-2009 k několika energetickým krizím, které vyvrcholily ruským přerušením dodávek komodit a na kterých autor v práci prezentoval ekonomickou závislost režimu Alexandra Lukašenka na Ruské federaci.

V práci byly zmíněny i jiné Lukašenkovy možné ekonomické kooperace, například s venezuelským prezidentem Hugem Chávezem, který přislíbil dodávky ropy. Nebo dále také se společnostmi Transnafta a ITERA Group, které dodávaly do Běloruska zemní plyn. Tyto alternativní zdroje ale nebyly pro Lukašenkův režim dostačující, proto se musel běloruský prezident i nadále primárně spoléhat na ruské dodávky surovin.

Autor v práci dokázal, že současný režim Alexandra Lukašenka je od roku 2000 stále více ekonomicky závislejší na Ruské federaci. V budoucnu proto bude pro existenci Lukašenkova režimu důležité, jaké ekonomické vztahy budou panovat mezi Běloruskem a Ruskou federací.

Ačkoliv se proces bělorusko-ruské integrace v jednotnou politickou Unii po roce 2002 zastavil, vzájemná politická spolupráce pokračovala na mezinárodní úrovni. Běloruský prezident si byl vědom své potřeby udržet

Ruskou federaci jako mezinárodního garanta pro svůj zavedený režim. Zároveň Rusko spatřovalo v Lukašenkovi „proruského“ spojence v politice vůči Evropské unii a západním zemím světa. Autor v práci dokázal tuto politickou spolupráci na příkladech prezidentských a parlamentních voleb v Bělorusku. Veškeré volební výsledky od roku 2000 byly vždy mezinárodním společenstvím označeny za nelegitimní. Pouze Ruská federace reagovala v každém případě na tyto výsledky pozitivně. Tímto gestem vyjadřoval ruský prezident mezinárodní ochranu pro Lukašenkův režim.

Přestože má ruská mezinárodní podpora Běloruska od roku 2000 zhoršující se tendenci²⁵⁵, je pro zachování současného režimu Alexandra Lukašenka stále nejdůležitější. Autor tento argument dokázal na základě příkladu mezinárodní izolace Běloruské republiky od ostatních vlivných zemí či nadnárodních organizací. Jedná se především o Spojené státy americké a Evropskou Unii. V současné době se americká vláda distancuje od jakékoliv podoby ekonomické a politické spolupráce s režimem Alexandra Lukašenka. Pro Evropskou unii je kooperace s Běloruskem závislá na procesu demokratizace Lukašenkova režimu a ochraně lidských práv a svobod. Na takové podmínky ale současný běloruský prezident nepřistoupí, neboť působením demokratických reforem by mohlo dojít k ohrožení současného režimu.

Autor v práci dokázal, že současný režim Alexandra Lukašenka je od roku 2000 více politicky závislejší na Ruské federaci, neboť s politickou spoluprací souvisí i kooperace ekonomická, která je pro Lukašenkův režim v současné době stále velmi důležitá. Pouze díky politické kooperaci s Ruskou federací se režim Alexandra Lukašenka doposud neocitl v úplné mezinárodní izolaci.

Ačkoliv jsou obě země pro sebe vzájemně důležité, je evidentní, že rozhodující moc ve vztahu bude mít Ruská federace. Od roku 2000 došlo k několika stěžejním faktorům, které projevily faktickou ruskou moc nad režimem Alexandra Lukašenka. Autor v práci poukázal na jednotlivé energetické spory obou zemí, které by v budoucnu mohly hrát významnou roli v bělorusko-ruské spolupráci.

²⁵⁵ Hlavním důvodem byly Bělorusko-ruské spory o dovoz fosilních paliv.

Důležitý mezník pro budoucnost Lukašenkova režimu shledává autor práce v následujících běloruských prezidentských volbách v roce 2011. Pro Ruskou federaci budou tyto volby otázkou další budoucí podoby vzájemné spolupráce. Lze proto tvrdit, že Rusko by raději preferovalo spolupráci s Běloruskem, ale bez problematického Alexandra Lukašenka. Autor v práci zároveň nevylučuje, že by se novým prezidentem mohl stát i kandidát, který by zemi nasměroval ke spolupráci se západními zeměmi. Ruská federace bude proto i v následujících běloruských prezidentských volbách podporovat „proruského“ kandidáta.

Pokud by se však do té doby našel jiný „proruský“ kandidát, který by byl více nakloněn politice Ruské federace než Alexandr Lukašenko, jednalo by se o možné ohrožení existence současného běloruského režimu. Prostřednictvím ekonomického, politického nebo i mediálního vlivu by mohla Ruská federace výrazně podpořit daného kandidáta a zároveň i ovlivnit průběh prezidentských voleb, které by posléze mohly vyvrcholit zánikem Lukašenkova režimu.

Použitá literatura pro tuto práci poskytla autorovi dostatečné množství vědeckých poznatků a teoretických znalostí. Autor čerpal především z cizojazyčné vědecké literatury. U česky psaných vědeckých publikací a článků existuje stále určitý deficit zpracování aktuálních informací.

Autor práce se domnívá, že budoucí zkoumání bělorusko-ruských vztahů v období vlády Alexandra Lukašenka bude pro politologickou společnost velice přínosné. Jako další možnost výzkumu proto autor navrhuje zabývat se volební kampaní, jež bude předcházet běloruským prezidentským volbám v roce 2011.

Abstrakt

Tato práce se zabývá vlivem běloruské zahraniční politiky na zachování režimu Alexandra Lukašenka v období 1994-2009. Bělorusko-ruská spolupráce byla autorem vymezena na dvě časová období, která se vzájemně lišila tím, kdo byl v dané době v Ruské federaci u politické moci. V prvním období bělorusko-ruské spolupráce (1994-1999) si běloruský prezident zajistil díky spolupráci s ruským prezidentem Borisem Jelcinem politickou a ekonomickou stabilitu pro svůj zavedený režim. Důležitým mezníkem ve vzájemné spolupráci byla změna ruského prezidenta v roce 2000. Druhé období bělorusko-ruské spolupráce (2000-2009) odvíjelo na odlišných politických a ekonomických prioritách obou prezidentů. Změna vzájemných vztahů mezi Alexandrem Lukašenkem a Vladimírem Putinem se posléze zobrazila i v reciproční spolupráci. Práce analyzuje jednotlivé politické a ekonomické kroky obou prezidentů, které měly vliv na existenci Lukašenkova režimu. Cíle této práce je definovat faktory, ovlivňující existenci současného politického režimu Alexandra Lukašenka.

Klíčová slova: Alexandr Lukašenko, Bělorusko, autoritářské režimy, Postkomunistická země, bělorusko-ruská spolupráce

Abstract

This bachelor thesis is focused on the influence of the Belarusian foreign Policy for supporting Alexander Lukashenka's regime in the period 1994-2009. Author divided Belarus-Russian relations in two periods, which were distinguished from each other by the person that was at the time in the Russian Federation in political power. In the first period, Belarussian President ensured the stability for his regime thanks to political and economical cooperation with Russian President Boris Yeltsin. An important milestone in mutual cooperation was the change of the Russian president in 2000. The second period Belarus-Russian cooperation (2000-2009) was unfolded at different political and economic priorities of the both presidents. Changing relations between Alexander Lukashenka and Vladimir Putin, was the beginning of the another way of mutual cooperation. This bachelor thesis analyzes the various political and economic actions of both presidents, which influenced the existence of the Lukashenka's regime. The main aim of this bachelor thesis is to define the factors, which influence the existence of the current political regime of Alexander Lukashenka.

Keywords: Alexander Lukashenka, Belarus, authoritarian regimes, post-communist countries, Belarus-Russian cooperation

Prameny a Literatura

Prameny

ALACHNOVIČ, Aleš: *Recent evolutions in the belarusian economic system*. Center for Social and Economic Research Belarus, CASE Belarus 2010, 6 s.

ASHTON, Catherine: *Prohlášení vysoké představitelky jménem EU k situaci v Bělorusku*. Rada Evropské unie, 31. 3. 2010, <http://www.consilium.europa.eu/App/Search/searchMeta.aspx?id=1&lang=CS&searchterm=B%c4%9blorusko> (11. 7. 2010)

Belarus country profile. BBC News, 8. 7. 2010, http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/country_profiles/1102180.stm (14. 7. 2010)

Beltransgaz, Gazprom register agreement on creation of joint venture. 21. 5. 2007, <http://news.belta.by/en/news/econom/?id=155953> (3. 8. 2010)

Belarus and International Organisations. Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Belarus, 10. 8. 2010, http://mfa.gov.by/en/multilateral/int_org/ (12. 8. 2010)

U. S. Department of the State. *Background Note: Belarus*, <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5371.htm> (12. 7. 2010)

CIS: Back together. The Economist Intelligence Unit, 38, 2009, č. 45, 4 s.

Ekonomická krize: nejdříve špatné hypotéky, poté krach bank. ct24.cz., 7. 9. 2009, <http://www.ct24.cz/ekonomika/65850-ekonomicka-krize-nejdrive-spatne-hypoteky-pote-krach-bank/> (4. 8. 2010)

Eastern partnership. European Council, http://eeas.europa.eu/eastern/index_en.htm (4. 8. 2010)

MARIÁN, Jan: *Bělorusko se připravuje na „horký politický podzim“*.
Mezinárodní politika, 2000, <http://www.amo.cz/publikace/belorusko-se-pripravuje-na-horky-politicky-podzim.html> (14. 7. 2010)

President Lukashenko urges more action on Chinese investment projects. The
Belarussian-Chinese Committee,
<http://www.belaruschina.by/en/news/2010/June/25June-627.html> (7. 8. 2010)

JUST, Jiří: *Peripetie svazového státu*. aktuálně.cz, 15. 5. 2009,
<http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/jiri-just.php?itemid=6867> (2. 8. 2010)

JUST, Jiří: *Rusko-běloruský energetický konflikt a jeho možný dopad*.
blog.respekt.cz, 14. 1. 2007, <http://just.blog.respekt.cz/c/1554/Rusko-belorusky-energeticky-konflikt-a-jeho-mozny-dopad.html> (4. 8. 2010)

Litva se jako první přihlásila o svou nezávislost. ČT24, 11. 3. 2010,
<http://www.ct24.cz/demokracie-rok-prvni/83551-litva-se-jako-prvni-prihlasila-o-svou-nezavislost/> (27. 7. 2010)

SEIDLOVÁ, Vanda: *Rusko-čečenský konflikt*. e-polis.cz, 28. 9. 2006,
<http://www.e-polis.cz/mezinarodni-vztahy/158-rusko-cecensky-konflikt.html>
(12. 7. 2010)

Spojené státy si připomínají osmé výročí teroristických útoků z 11. září.
idnes.cz, 11. 9. 2009, http://zpravy.idnes.cz/spojene-staty-si-pripominaji-osme-vyroci-teroristicky-utoku-z-11-zari-1at-zahranicni.asp?c=A090911_104733_zahranicni_stf (27. 7. 2010)

RUŽIČKA, Vlastimil: *Bělorusko v proměnách času*,
<http://www.svobodnebelorusko.cz/o-belorusku/belorusko-v-promenach-casu>
(12. 7. 2010)

Ústava Běloruské republiky z roku 1996. 24. 11. 1996,
<http://www.belconstitution.narod.ru/constitution1996.htm> (6. 8. 2010)

USOV, Pavel: *The neo-authoritarian regime in the Republic of Belarus.* Lithuanian Foreign Policy, 21, 2008, s. 86–110. (www.ceool.com)

YEFIMOVA, Natalia: *Putin Slams Belarussian Union Plan.* The St. Petersburg Times, 18. 6. 2002, <http://times.spb.ru/story/7432> (12. 7. 2010)

VESELÁ, Kateřina: *Bělorusko – Ruské vztahy.* Závěrečná bakalářská práce. Brno FF MU 2007. 33 s.

World Economic Situation and Prospects. Monthly Briefing, UN/DESA, 4. 3. 2010, www.un.org/esa/policy/publications/wespmbn/sgnose_17.pdf (2. 7. 2010)

World Bank Supports Belarus Energy Efficiency Program with 125 \$ milion Loan,
<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/BELARUSEXTN/0,,contentMDK:22194584~pagePK:1497618~piPK:217854~theSitePK:328431,00.html> (4. 8. 2010)

ŽULYS, Audrius: *Towards a Union State of Russia and Belarus.* Lithuanian Foreign Policy, 15-16, 2005. s. 148-169. (www.ceool.com)

Mezi Ruskem a Běloruskem se rozhořela „mléčná válka“. ct24.cz., 10. 6. 2009, <http://www.ct24.cz/svet/57633-mezi-ruskem-a-beloruskem-se-rozhorela-mlecna-valka/> (4. 8. 2010)

Roztržka mezi “Bratry“: Rusko hrozí Bělorusku plynovou válkou. ihned.cz., 16. 6. 2009, <http://finweb.ihned.cz/c1-37455080-roztrzka-mezi-bratry-rusko-hrozi-belorusku-plynovou-valkou> (4. 8. 2010)

Rusko-běloruský spor přitahuje. Hranice jsou hlídané. tyden.cz., 17. 6. 2009,
[http://www.m.tyden.cz/rubriky/zahranici/rusko-a-okoli/rusko-belorusky-spor-
pritahuje-hranice-jsou-hlidane_125039.html](http://www.m.tyden.cz/rubriky/zahranici/rusko-a-okoli/rusko-belorusky-spor-pritahuje-hranice-jsou-hlidane_125039.html) (4. 8. 2010)

Literatura

ABDELAL, Rawi: *National Purpose in the Word Economy; Post – Soviet States in Comparative Perspective*. New York, Cornell University Press 2001, 221 s.

AMBROSIO, Thomas: *Authoritarian backlash: Russian resistance to democratization in the former Soviet Union*. Padstow, Ashgate Publishing 2009. 240 s.

ANCIPIENKA, Ales – BULHAKAU, Valer: *Neznámé Bělorusko*. Praha, Dokořán 2005, 179 s.

BALMACEDA, Margarita: *Myth and Reality in the Belarussian – Russian Relationship*. *Problems of Post-Communism*, 46, 1999, č.3, s. 3-14.

BALMACEDA, Margarita – ROSNER, Kevin (ed.): *Belarus: Oil, Gas, Transit Pipelines and Russian Foreign Energy Policy*. London, GMB Publishing 2006, 56 s.

BRUCE, Chloe: *Fraternal Friction or Fraternal Fiction? The Gas Factor in Russian–Belarussian Relations*. Oxford, Institute for Energy Studies 2005, 27 s.

BATURO, Alexander – MIKHAYLOV, Slava: „*I love You, You pay my rent*“: *Belarussian – Russian Integration*. In: DUSSEAULT, David – SAGWA, Richard (edd.): *The CIS: Form or Substance*. Helsinki, Aleksanteri Institute 2007, 38 s.

BARRY, Ellen: „*Milk War*“ *Strains Russia – Belarus Ties*. *The New York Times*, 14. 6. 2009,
<http://www.nytimes.com/2009/06/15/world/europe/15belarus.html> (4. 8. 2010)

BURANT, Stephen R: *Foreign Policy and National Identity: A Comparison of Ukraine and*

Belarus. Europe-Asia Studies, 47, 1995, č. 7, s. 1125-1144.

BUMBA, Jan: *Ropné spojenectví Ruska a Běloruska je minulost*. ihned.cz., 9. 1. 2007, <http://hn.ihned.cz/c1-20127840-ropne-spojenectvi-ruska-a-beloruska-je-minulosti> (3. 8. 2010)

BOGDANOVICH, Anatoly: *Economic Integration Between Belarus and Russia*. Problems of Economic Transition. 47, 2005, č. 12, s. 65-74.

DANČÁK, Břetislav: *Bělorusko – obraz postkoloniální země*. Středoevropské politické studie, <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=147> (27. 7. 2010)

DEYERMOND, Ruth: *The state of the Union: Military Success, Economic and Political Failure in the Russia-Belarus Union*. Europe-Asia Studies, 56, 2004, č. 8, s. 1191-1205.

DANILOVICH, Alex: *Russian-Belarussian integration: playing games behind the Kremlin walls*. Padstow, Ashgate Publishing 2006, 234 s.

DÜRR, Jakub - ŽÍDKOVÁ, Markéta: *Bělorusko-ruské spojenectví po roce 1991 a jeho další perspektivy*. In: SOULEIMANOV, Emil a kol.: *Rusko a postsovětský prostor*. Praha, Eurolex Bohemia 2007, s. 172-194.

EKE, M. Steven – KUZIO, Taras: *Sultanism in Eastern Europe: The Socio-Political Roots of Authoritarian Populism in Belarus*. Europe-Asia Studies, 52, 2000, č. 3, 523–547.

FROLOV, Vladimir: *Kremlin Needs plan B To Oust Lukashenko*. The Moscow Times. 26. 7. 2010, <http://local.themoscowtimes.com:8888/opinion/article/kremlin-needs-plan-b-to-oust-lukashenko/411007.html> (12. 8. 2010)

GOMBOS, Lubomír: *Běloruská cesta přeměn aneb jak se stabilizuje nedemokracie*. Politologická revue, 9, 2002, č. 2, s. 75-99.

GORODYANKIN, Gleb: *Belarus cuts Russian oil imports, ups Venezuelan*. reuters.com, 17. 7. 2010,
<http://uk.reuters.com/article/idUKLDE66E1TG20100715> (4. 8. 2010)

GROMADZICKI, Grzegorz: *Belarusian foreign policy – change or continuity?*
In: FISCHER, Sabine (ed.): *Back from the cold? The EU and Belarus in 2009*. Paris, Institute for Security Studies 2009, 107 s.

HEDENSKOG, Jakob (ed.): *Russia as a Great power: dimensions of security under Putin*. London, Routledge 2005, 366 s.

HANCOCK, J. Kathleen: *The Semi-Sovereign State: Belarus and the Russian Neo-Empire*. Foreign Policy Analysis, 2, 2006, č. 2, s. 117-136.

HLAVÁČEK, Petr – HOLZER, Jan: *Lukašenkovo Bělorusko*. Středoevropské politické studie, 7, 2005, č. 4, 409-427.

HOLZER, Jan – BALÍK, Stanislav: *Postkomunistické nedemokratické režimy: studie k proměnám politické teorie v posttranzitivním čase*. Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2007, s. 223.

HOLZER, Jan – NOVÁK, Miroslav: *Bělorusko*. In: FIALA, Petr – HOLZER, Jan – STRMISKA, Maxmilián a kol.: *Politické strany ve střední a východní Evropě. Ideově – politický profil, pozice a role politických stran v postkomunistických zemích*. Brno, Mezinárodní politologický ústav; Masarykova Univerzita 2002, 471 s.

HOLZER, Jan: *Jasný výsledek versus nejasná perspektiva – ruské prezidentské volby 2000*. Středoevropské politologické studie, 2000,
<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=123> (12. 8. 2010)

HAUKKALA, Hiski – MOSHES, Arkady: *Staying the course: the options of the west in the face of the Belarus*. Helsinki, Finnish Institute of International Affairs 2007 6 s.

CHEHABI, Houchang – LINZ, Juan José: *Sultanistic regimes: A Theory of Sultanism*. Baltimore, The Johns Hopkins University Press 1998. 284 s.

IOFFE, Grigori: *Understanding Belarus: Economy and Political Landscape*. Europe-Asia Studies, 56, 2004, č. 1, s. 85-118.

JANDJUK, Vladislav: *Bělorusko*. In: KUBÁT, Michal a kol.: *Politické a ústavní systémy středovýchodní Evropy*. Praha, Eurolex Bohemia 2004, 432 s.

KUBÁT, Michal a kol.: *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy*. Praha, EUROLEX BOHEMIA 2004, 432 s.

KOROSTELEVA, Elena – LOWENHARDT, John – WHITE, Stephen: *Postcommunist Belarus*. Oxford, Rowman & Littlefield 2005, 192 s.

LARYŠ, Martin: *Problematický vývoj Rusko-Běloruských vztahů*. Ruskodnes.cz, 10. 9. 2007, <http://www.ruskodnes.cz/index.php?page=clanek&id=583> (12. 7. 2010)

LINZ, Juan José: *Totalitarian and authoritarian regimes*. Colorado, Lynne Rienner Publishers, 2000, 343 s.

LOWENHARDT, John: *Stuck in the middle. The shared neighbourhood of the EU and Russia, 2000–2005*. The Hague, Netherlands Institute of International relations, 2005, 46 s.

MARTINSEN, D. Kaare: *The Russian Takeover of Belarus*. Comparative Strategy, 21, 2002, č. 5, s. 401-416.

MIKULKA, Milan: *Chávez slíbil Bělorusku dodávky ropy*, ihned.cz, 9. 12. 2007, <http://zahranicni.ihned.cz/c1-22576610-chavez-slibil-belorusku-dodavky-ropy> (3. 8. 2010)

RONTOYANNI, Clelia: *Belarusian foreign policy*. In: LYNCH, Dov (ed.): *Changing Belarus*. Paris, Institute for Security Studies 2005, 128 s.

SAHANOVIČ, Hienadž - ŠYBIEKA, Zachar: *Dějiny Běloruska*, Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2006, s. 302 s.

SILITSKI, Vitali: *BELARUS AND RUSSIA: COMRADESHIP-IN-ARMS IN PREEMPTING DEMOCRACY*. In: SILITSKI, Vitali – MOSHES, Arkady: *Political trends in the new eastern Europe: Ukraine and Belarus*. U. S. Government, Strategic Studies Institute 2007, 46 s.

SOUKUP, Ondřej: *Lukašenko se odvrací od Ruska, sází na EU*. ihned.cz, 16. 2. 2007, http://hn.ihned.cz/3-20449550-luka%9Aenko-500000_d-37 (11. 8. 2010)

SOUKUP, Ondřej: *Profil Dmitrije Medveděva: Putinův právní poradce*. ihned.cz, 22. 2. 2008, http://zahranicni.ihned.cz/c4-10029910-23036030-003000_d-dmitrij-medvedev (2. 8. 2010)

RYBÁŘ, Jan: *Rusko už nezajímá superstrát s Běloruskem*. MF DNES, 20. 6. 2002, (<http://mfdnes.newtonit.cz>)

STERN, Jonathan – YAFIMAVA, Katja: *The 2007 Russia – Belarus Gas Agreement*. Oxford, Institute for energy studies 2007, 8 s.

WOEHREL, Steven: *Russian Energy Policy Toward Neighboring Countries*. Congressional Research Service 2009, 25 s.

WINGFIELD - HAYES, Rupert: *Oil row highlights changing ties*. BBC News, 8. 1. 2007, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6243157.stm> (3. 8. 2010)

CHOCHIA, Archil: „Milk war“ and „Hot war“ : *different wars – same goals*. In: *European Union: Current Political and economic issues*. Tallin, Institute for European Studies, 2009, 178 s.

SARTORI, Giovanni: *Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu*. Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, 466 s.

SILITSKI, Vitali: *Belarus - a country in transition? The State, elections, and the opposition*. In: FISCHER, Sabine (ed.): *Back from the cold? The EU and Belarus in 2009*. Paris, Institute for Security Studies. 2009, 107 s.

ŘEZNÍK, Miloš: *Bělorusko*. Praha, Libri 2003, 112 s.

WEBER, Max: *Autorita, etika a společnost*. Praha, Mladá fronta 1997, 294 s.

ZLOTNIKOV, Leonid: *The Belorussian „economic miracle“ – illusions and reality*. In: FISCHER, Sabine (ed.): *Back from the cold? The EU and Belarus in 2009*. Paris, Institute for Security Studies, 2009, 107 s.

ЧЕРНОВ, Виктор: *Форма правления в посткоммунистической Беларуси: эволюция и проблема выбора оптимальной конституционной модели*, 24. 9. 2004,

http://library.by/portalus/modules/belarus/referat_readme.php?subaction=show_full&id=1096042735&archive=&start_from=&ucat=4& (2. 7. 2010)

